

M U Z E U L N A Ț I O N A L A L B A N A T U L U I

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XXXI

2023

MEGA
Cluj-Napoca, 2023

Fondator
Ioachim Miloia

Colegiul de redacție

Claudiu ILAȘ, *manager al Muzeului Național al Banatului*

Dr. Nicoleta DEMIAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Dan L. CIOBOTARU, dr. Andrei GEORGESCU, dr. Zoran MARCOV, dr. Felicia OARCEA, dr. Călin TIMOC, *membri*

Colegiul științific

Dr. Costin FENEȘAN (București)

Dr. Bernhard Siegfried HEEB (Museums für Vor- und Frühgeschichte der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Prof. dr. Elke KAISER (Institut für Prähistorische Archäologie Freie Universität, Berlin)

Prof. dr. Raiko KRAUSS (Eberhard Karls Universität, Tübingen)

Dr. Stelian MÂNDRUȚ (Institutul de Istorie George Barițiu, Cluj-Napoca)

Prof. dr. PETROVICS István (Universitatea József Attila, Szeged)

Prof. emerit dr. Ioan PISO (Director al Centrului de Studii Romane, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)

Dr. Aurel RUSTOIU (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca)

Dr. habil. Gábor SZABÓ (Institute of Archaeological Sciences, ELTE Faculty of Humanity, Budapest)

Prof. dr. Matthias WEMHOFF (Direktor des Museums für Vor- und Frühgeschichte der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Vigneta copertei: Wiliam Vastag †

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1875–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa

Muzeului Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,

e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to

Muzeul Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,

e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221–678X

DTP: Editura Mega

Indexată în următoarele baze de date internaționale:

SCOPUS (<https://www.scopus.com/sourceid/21100224411>)

DOAJ (<https://doaj.org/toc/1221-678X>)

ICI Journals Master List (<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=25470>)

CEEOL (<https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=2682>)

Editura MEGA | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS ■ SOMMAIRE ■ INHALT ■ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

REMUS MIHAI FERARU

Le culte d'Apollon Didymeus dans les colonies milésiennes de la Propontide et du Pont-Euxin ☞
The cult of Apollo Didymeus in the Milesian colonies of the Propontis and the Euxine Pontus 11

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI

Despre un nou tezaur monetar de dioboli din Mesembria descoperit în sudul Dobrogei ☞ *About a new monetary hoard of diobols from Mesembria discovered in the south of Dobruja* 25

BOGDAN LĂPUȘAN

Keys, locking mechanisms and padlocks from the old collections of the National Museum of Banat, from Pojejena and Tibiscum 33

ANDREI-CĂTĂLIN DÎSCĂ, IULIAN LEONTI

Drumul roman imperial între Tibiscum și Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Câteva considerații și rezultatele unor cercetări de teren ☞ *The Roman Imperial road from Tibiscum to Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Several observations and the results of new field investigations* 49

ALEXANDRU FLUTUR

Considerații despre valurile romane din Banat ☞ *Considerations about the Roman earth embankments in Banat* 71

ROBERT GINDELE

Așezarea sarmatică descoperită la dezvoltarea infrastructurii rutiere de la Cerneteaz – Sit 7 (jud. Timiș) ☞ *The Sarmatian settlement discovered during the construction of the road infrastructure at Cerneteaz-Sit 7 (Timiș County)* 109

DANIELA TĂNASE

Din nou despre antichitățile romano-bizantine descoperite la Drobeta-Turnu Severin din colecția lui Imre Pongrácz ☞ *New remarks about the Roman-Byzantine antiquities discovered at Drobeta-Turnu Severin from the collection of Imre Pongrácz* 137

LUCRĂRI PREZENTATE ÎN CADRUL CONFERINȚEI „POLITICS AND SOCIETY IN CENTRAL AND SOUTH-EASTERN EUROPE. DAILY LIFE IN MEDIEVAL AND EARLY MODERN TIMES (11TH–17TH CENTURIES)” (7–8 OCTOMBRIE 2021, TIMIȘOARA)

JELENA ĐORĐEVIĆ, VOJISLAV ĐORĐEVIĆ

“Livade-Đurdevac” near Pančevo. Results of archaeological research of medieval churches and necropolises 2009–2013 157

ALEKSANDAR KRSTIĆ

Reflection of daily life in medieval inscriptions and notes from Serbia and Bosnia (12th–16th centuries) 181

MILOŠ MAREK

„In numerum proscriptorum malefactorum assignati“. Proscription in Banat and Transylvania in the Middle Ages (14th–15th century) 193

ELEK SZASZKÓ

The last members of the Dobozi Dánfi family 203

MIKLÓS FÓTI, ISTVÁN PÁNYA

Topographic data in Ottoman registers as a resource for the identification of vanished settlements in Bodrog County 213

NICULINA DINU

Ottoman pottery discovered in Hârşova fortress in year 2020 227

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

COSTIN FENEŞAN

O încercare de reglementare a veniturilor fiscale din Transilvania în timpul celei de-a doua ocupații habsburgice (1603) ☞ *An attempt to regulate tax revenues in Transylvania during the second Habsburg occupation (1603)* 239

HAJNALKA TÓTH

The 1707 raid of Kecskemét by Serbs and its diplomatic consequences in Habsburg–Ottoman relations 261

ZORAN MARCOV

Coifurile Gărzii Cetățenești din Timișoara din colecția Muzeului Național al Banatului (prima jumătate a sec. al XIX-lea) ☞ *The helmets of the Citizen Guard from Timisoara from the collection of the National Museum of Banat (first half of the 19th century)* 273

RÓBERT KÁROLY SZABÓ

Die historiografische Bedeutung der Schulregister der siebenbürgischen reformierten Schulen im Ersten Weltkrieg ☞ *The historiographical significance of register books of Transylvanian reformed schools in the First World War* 287

MARIAN-ALIN DUDOI

The Romanian election of 1946 in the Norwegian press 297

RADU TABĂRĂ

Serviciul Muncii. Analiză a impactului său economic la nivelul economiei naționale (1950–1961) ☞ *The Labor Service. Analysis of its economic impact on the national economy (1950–1961)* 301

VASILE RĂMNEANȚU

Ultima vizită de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în județul Timiș (14–15 septembrie 1988) ☞ *Nicolae Ceaușescu's last working visit in Timiș County (September 14–15, 1988)* 311

ISTORIA CULTURII, ARTEI, MUZEOLOGIE, RESTITUIRI

MIRELA BONCEA, CĂLIN TIMOC

Despre activitatea de anticar și colecționar a umanistului italian Luigi Ferdinando Marsigli ☞ *The activity of the Italian humanist Luigi Ferdinando Marsigli as an antiquarian and collector* 323

RECENZII, PREZENTĂRI DE CARTE

ANDREI MIC

Sorin Mitu (editor), *Raporturi și imagini româno-maghiare*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut-Mega, 2023,
211 p. 335

OBITUARIA

Kakucs Lajos (1944–2023)..... 339

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE/ ABREVIATIONS BIBLIOGRAPHIQUES 343

AȘEZAREA SARMATICĂ DESCOPERITĂ LA DEZVOLTAREA INFRASTRUCTURII RUTIERE DE LA CERNETEAZ – SIT 7 (JUD.TIMIȘ)

Robert Gindele*

Cuvinte cheie: Banat, Drum de legătură DN 69-A1, așezare, epoca romană.

Keywords: Banat, Link road DN 69-A1, settlement, roman age.

The Sarmatian settlement discovered during the construction of the road infrastructure at Cerneteaz- Sit 7 (Timiș county)

(Abstract)

Our research was occasioned by the construction of the connecting road between DN68-A1 and the site was conventionally called Site 7-Cerneteaz. The excavated area was 21 139 m², of which the Sarmatian features were concentrated on an area approx. 4–5000 m². Following the typological analysis, we could observe that the settlement has many similarities but also differences compared to the important sites researched and published in Banat (Timișoara-Freidorf, Arad-Barieră, Hodoni-Pustă, Șagu-Sit A1_1). First of all, the settlement stands out for its single chronological phase. Our excavations revealed the limits of habitation to the southwest and northeast. There are few chances that our field research will continue, but based on the relief, we can suppose that in the surface uncovered by us, we surprised a significant part of the settlements. The large, uncovered areas during the rescue excavations related to the road infrastructure allow us to make some observation regarding the internal organization of the settlements. In our case we can see that the annexes, which could be interpreted as dwelling, are grouped in the south-western part of the surface, and the workshops (smoker installations) in the opposite part of the group of features. Between these two grouping of features the storage pits of various types are located, whose initially destination cannot be interpreted with certainty. The chronological framework of the settlements researched by us is based on the chronology of the bronze brooch, with inverted foot, but also on analogies of ceramic pot fragments. In our opinion, the features we researched mainly dated in the 4th century A.D.

Drumul de Legătură DN 69-A1 pornește din DN 69 lângă localitatea Sănanadrei și face legătura cu Autostrada A1 în zona localității Pișchia (Fig. 1). Construcția drumului a fost un proiect finanțat prin fonduri europene nerambursabile, beneficiarul fiind Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere SA (CNAIR SA), iar Antreprenorul pentru acest lot a fost compania SC Todini Costruzioni Generali S.p.A.

În urma diagnosticului arheologic intruziv realizat în primăvara anului 2021 de către un colectiv al Universității de Vest Timișoara a fost identificat și delimitat un sit arheologic între km. 6+575 – 7+225 al drumului, pe teritoriul administrativ al localității Cerneteaz și a fost denumit convențional Sit 7. Cercetarea sitului a fost desfășurată în anul 2021, urmând în anul 2022 să decopertăm o zonă de drum agricol necercetat în 2021. Suprafața cercetată a fost de 21.139 mp, din care complexele

sarmatice au fost concentrate pe o suprafață de cca. 4–5 000 mp.

A doua ridicare militară austriacă este mai detaliată, astfel, implicit ne furnizează mai multe detalii privind geografia istorică a zonei cercetate. Tronsonul surprins de noi se află la întâlnirea unei zone mlăștinoase cu terasa înaltă, foarte bine pronunțată, a pârâului Niarad. Harta ne indică două grinduri joase, legate de această terasă, care intră în zona joasă mlăștinoasă. Aceste grinduri sunt foarte bine observabile azi pe teren și pe acestea se concentrează principalele nuclee de locuire medievale și moderne, surprinse în săpătura noastră.

Așezarea sarmatică

Complexele aparținând așezării sarmatice au fost descoperite în capătul nord-estic al tronsonului de drum cercetat. Din punct de vedere geografic aceste complexe au fost identificate la baza terasei înalte, bine pronunțate a pârâului, la nord-est de al

* Muzeul Județean Satu Mare, e-mail: robigindele@yahoo.com

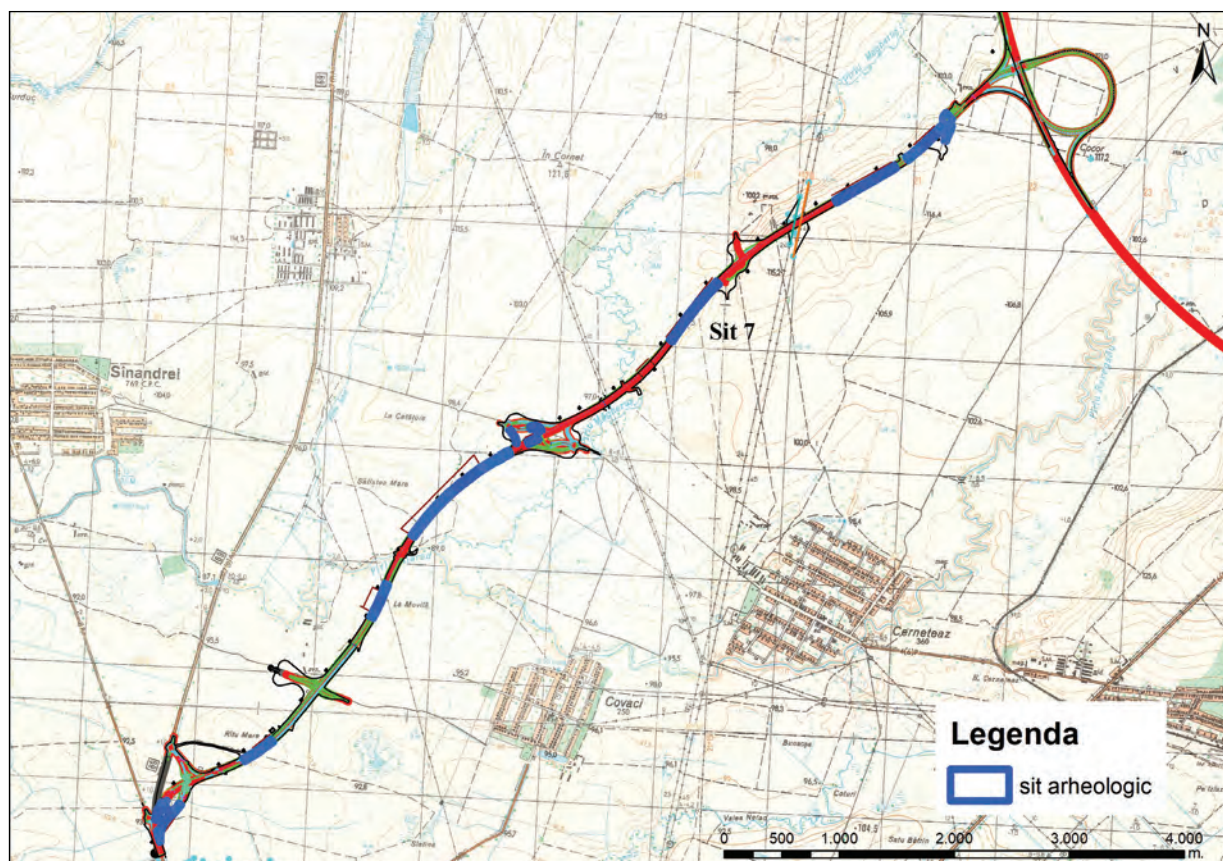

Fig. 1. Traseul drumului cercetat (DL DN69-A1) la nord de municipiul Timișoara /
The reserched road route (Dl DN69-A1), north of the city of Timișoara.

Fig. 2. Amplasamentul studiat de noi pe a doua ridicare militară austriacă (1819-1869) / The location researched by us on the second Austrian military survey (1819-1869).

doilea grind care intră în lunca mlăștinoasă. Având în vedere că pământul spălat de pe terasa înaltă a fost depozitat în urma eroziunii imediat la baza terasei, complexe identificate de noi s-au conturat la adâncime mare, între 90–110/120 cm față de nivelul actual de călcare. În mai multe cazuri aceste conturări au fost neclare și la această adâncime, umplutura complexelor fiind cenușie, conturându-se într-un strat de pământ lutos, brun-cenușiu. Nu am surprins nivelul de călcare, acesta fiind foarte

probabil distrus de arături sau nu a fost pregnant din cauza intensității scăzute a locuirii.

Din punct de vedere al tipologiei putem să definim foarte clar câteva tipuri de complexe, cu caracteristici ale formelor și dimensiunilor bine delimitate. Legat de complexele destinate locuirii putem să afirmăm că nu am identificat forme clasice de locuințe adâncite în pământ sau de suprafață. Nu putem să excludem că anumite complexe ovale de mari dimensiuni (Cx 97, 103, 117) au fost folosite în acest scop. Aceste complexe au formă ovală, fundul este plat, dimensiunile sunt asemănătoare, oscilează între 416 × 286 cm (Cx 97), 448 × 240 cm (Cx 103) și cu lungime de 420 cm (Cx 117), lățime suprinsă parțial (Fig. 5: 1–3). Trebuie să menționăm că în Cx 103 a fost descoperită o zonă mică arsă, care reprezintă urma unei vetre simple, interioare, de pe podeaua locuinței.

Două complexe pot fi destinate unor activități industriale: au forme ovale, dimensiuni de 260×138 cm (Cx 106) și 210×140 cm (Cx 133B), au fund plat, iar pe partea nordică se adâncește câte o groapă ovală, cuptorită, cu pereți arși (Fig. 5: 5, 6). Destinația acestor gropi poate fi explicată ca

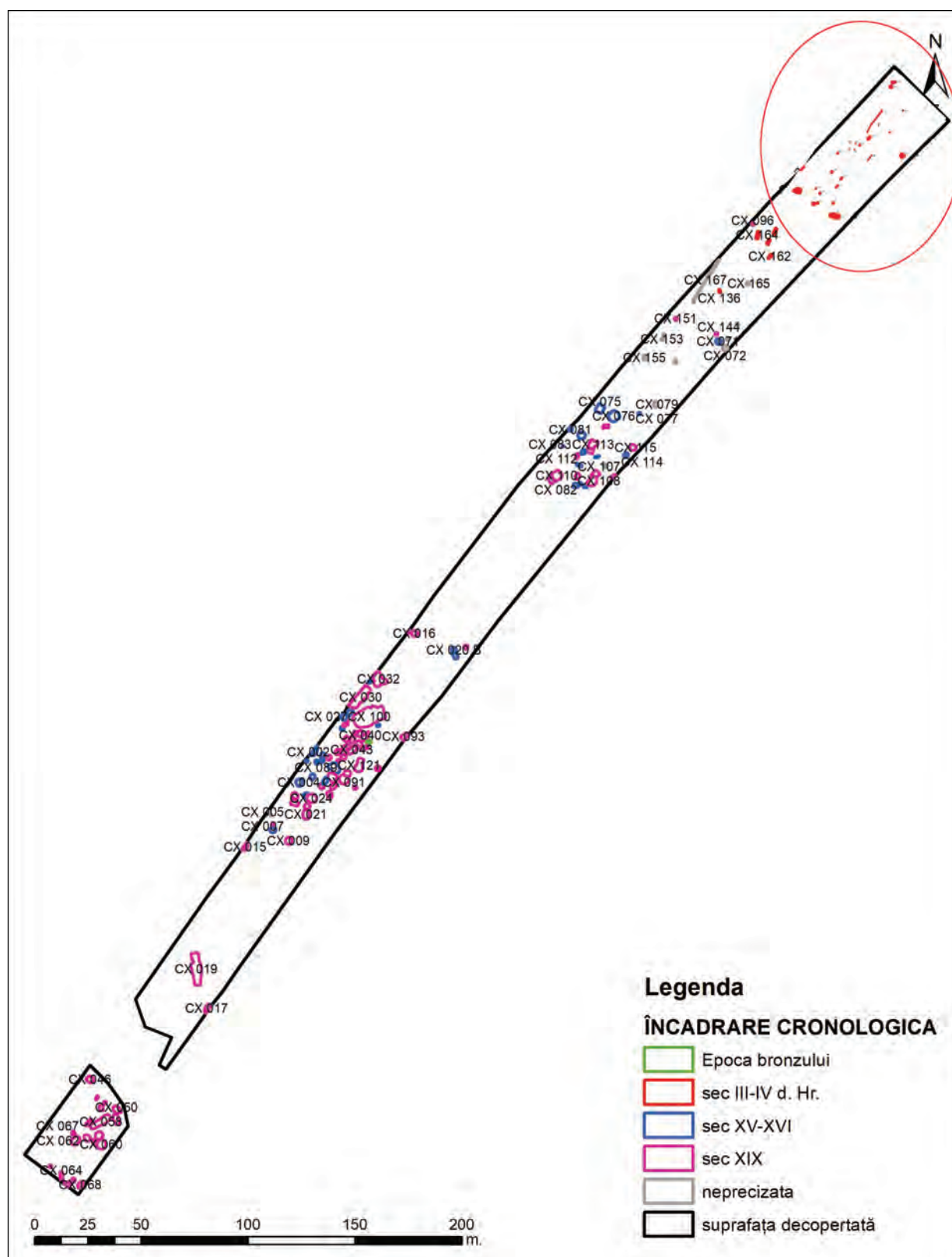

Fig. 3. Planul general al cercetărilor cu marcarea zonei unde au fost descoperite complexele aşezării sarmatice / The general plan with the marking of the area where the features of the Sarmatian settlement were discovered.

afumători simple, un caz asemănător, cu analogii etnografice fiind documentat în aşezarea sarmatică din Câmpia Panonică cercetată cu ocazia construcției autostrăzii M5 la Kiskunfélegyháza-Autóspihenő

(125 Lh.)¹. Nu putem exclude că aceste cuptoare au fost amenajate în gropi într-o fază ulterioară folosirii

¹ Wicker 2002, 24.

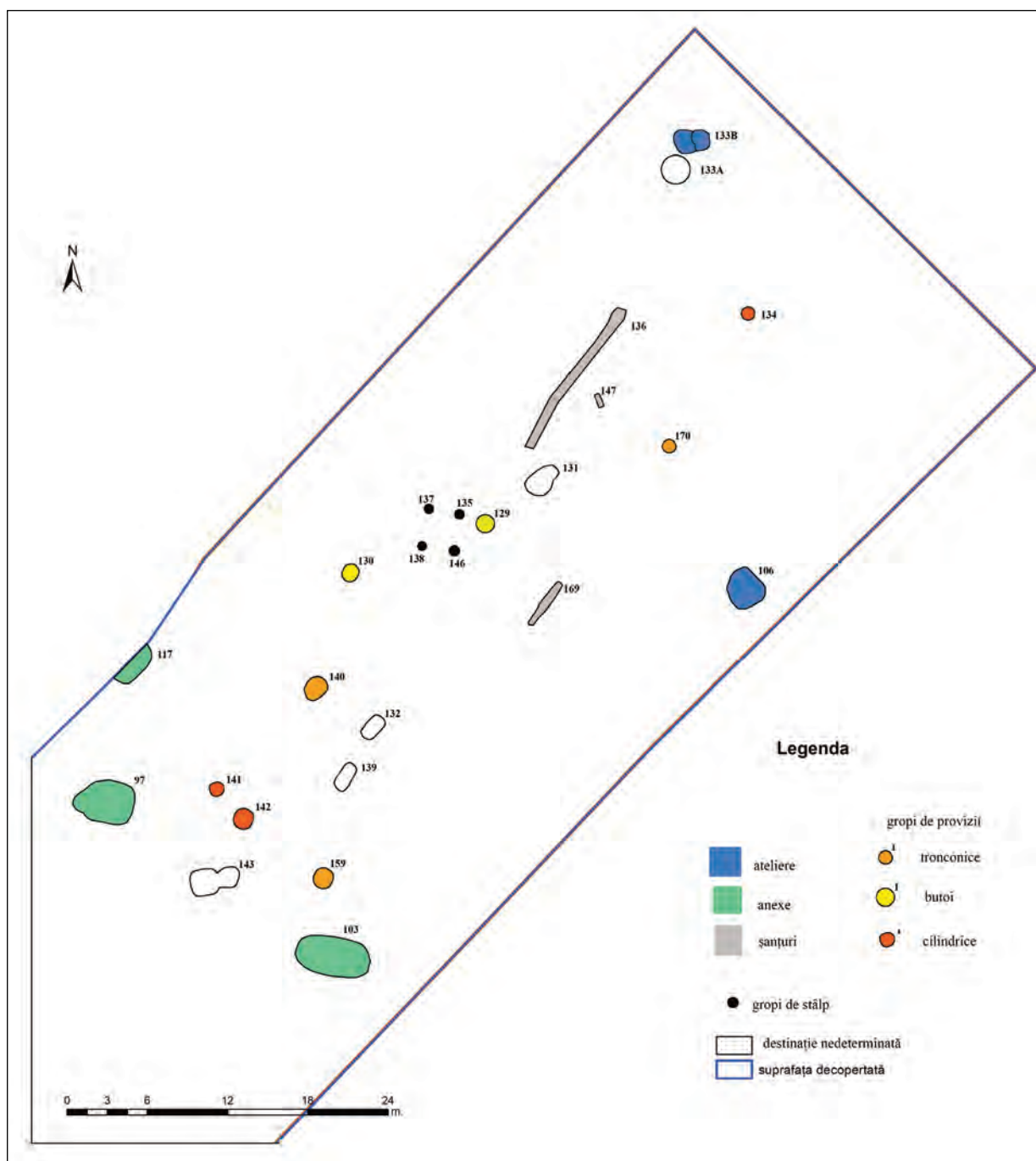

Fig. 4. Detaliu al planului general al cercetărilor cu zona unde au fost descoperite complexele aşezării sarmatice
/ Detail of the general plan with the area where the features of the Sarmatian settlement were discovered.

lor inițiale. Paralele pentru acest fenomen avem din aşezarea sarmatică de la Gyoma 13c3² și de la Fajsz³.

Gropile de provizii se pot clasifica în funcție de profilul lor în secțiune, astfel putem să identificăm gropi cu formă de butoi, Cx 129, 130 (Fig. 6: 1, 2), tronconice Cx 140, 159, 170 (Fig. 6: 3, 4, 8) și cilindrice Cx 134, 141, 142 (Fig. 6: 5–7). În plan aceste complexe au formă circulară sau ovală, cu diametre care oscilează între

140–170 cm. Adâncimea complexelor depinde în general de nivelul lor de conturare, însă în cazul nostru putem să observăm anumite similitudini între tipologie și adâncimile de la nivelul de conturare. Gropile de provizii cu secțiuni în formă de butoi au adâncimi de la conturare de 60 cm (Cx 130) și 70 cm (Cx 129), cele tronconice de 140 cm (Cx 140), 108 cm (Cx 159, 170), iar cele cilindrice sunt variate, cu adâncimi de 102 cm (Cx 140) și 170 cm (Cx 141). În bibliografia de specialitate gropile cu secțiuni tronconică s-au

² Vaday 1996, 77 – 78.

³ Pintér 1998, 37.

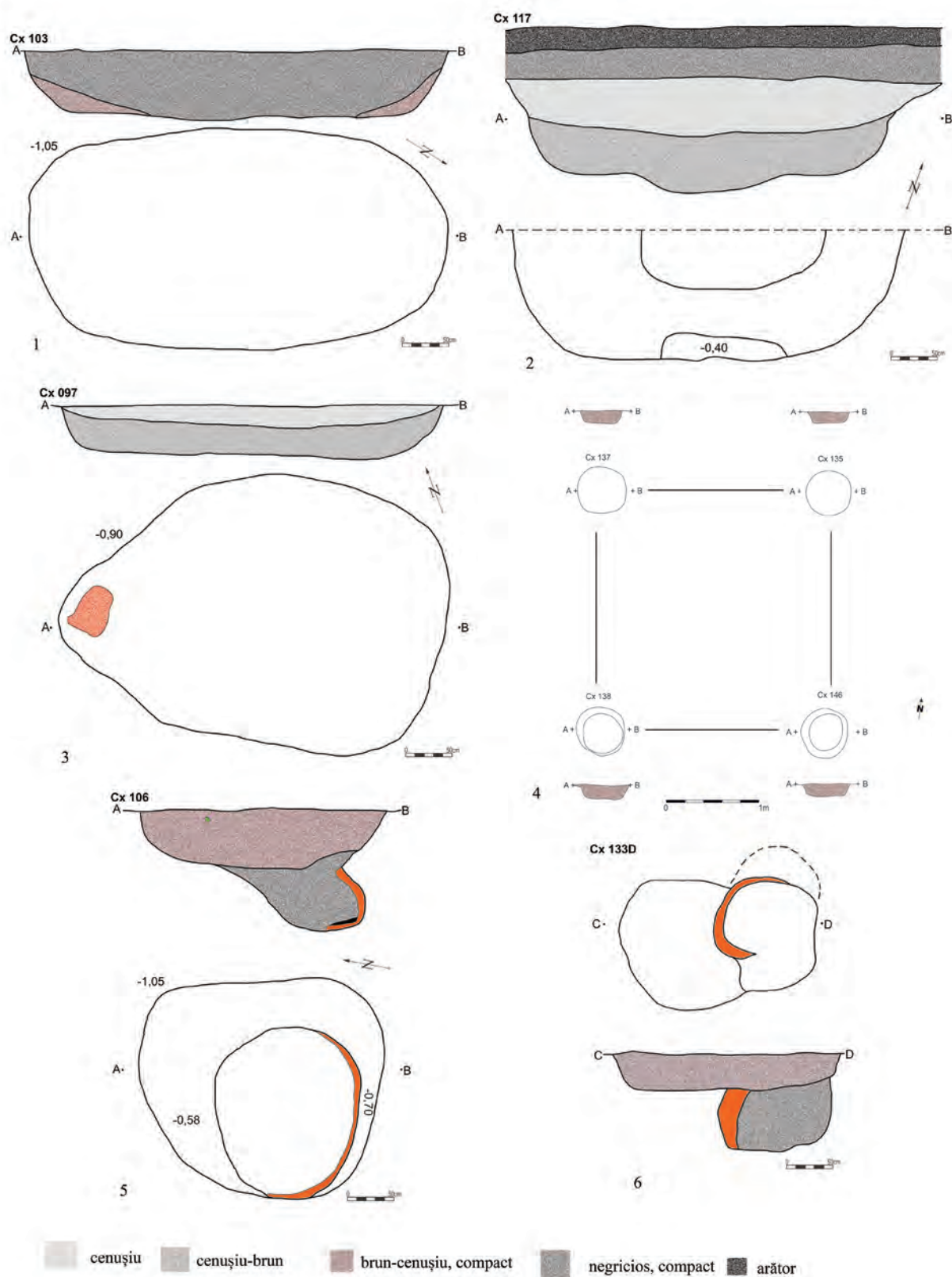

Fig. 5. 1-3: complexe ovale de mari dimensiuni; 4: gropi de stâlpi de la o posibilă construcție de suprafață; 5-6: afumătoare simple, în gropi / 1-3: large, oval features; 4: post hole of the possible surface construction; 5-6: simple smoke installations, in pits.

bucurat de o atenție specială. Au fost distinse secțiuni cu partea tronconică arcuită, asemănătoare Cx 140 sau cu pereți aproape drepți în partea tronconică, asemănătoare gropilor Cx 159 sau Cx 170⁴. În afara celor menționate am mai descoperit câteva complexe care au formă ovală, fund drept, cu dimensiuni și adâncimi variate: Cx 131, 132, 133A, 139, 143 (Fig. 6: 9–13). Funcționalitatea acestor complexe nu o putem defini în stadiul actual al cercetărilor.

Singura posibilă construcție de suprafață a fost identificată pe baza a patru gropi de stâlpi pe colțurile unui dreptunghi, care are dimensiunea de 240 × 260 cm, având funcțiunea probabilă de grânar (Fig. 5:4). În apropiere de situl cercetat de noi, la Arad-Barieră au fost surprinse gropi de stâlpi aliniate, însă lipsesc dispunerile care circumscriu un dreptunghi⁵. În Câmpia Panonică posibile grânare identificate prin gropile de stâlpi dispuse pe colțurile unui dreptunghi au fost semnalate de la Kiskunfélegyháza-Izsáki út, din păcate fără a fi publicate în detaliu⁶. La Szatymaz au fost surprinse urmele mai multor construcții de suprafață, identificate prin gropi de stâlpi. Într-un caz, lipit de un gard a fost identificată o anexă asemănătoare cu a noastră, cu dimensiuni de 2 × 2,6 m⁷.

Din punctul de vedere al materialului arheologic descoperit, acesta este aproape exclusiv ceramic și osteologic⁸. Apare atât ceramică modelată cu mâna, grosieră, cât și cea modelată la roată rapidă, fină, cenușie, într-un procent ridicat față de cea cărămizie. În afara de aceste două categorii tehnologice au fost descoperite câteva fragmente de oale, modelate la roată înceată.

Materialul ceramic este fragmentar, nu am descoperit nici un vas întreg sau întregibil, astfel putem defini tipologia doar pe baza vaselor reconstituite grafic, însă, fără a avea un profil complet de la buză până la fund. În cazul așezării studiate de noi stadiul fragmentării este mare, din totalul de 395 de fragmente ceramice, 273 aparțin de vase diferite. Bineînțeles, numărul de vase este relativ, apartenența a mai multor fragmente ceramice la un singur vas ridică de multe ori semne de întrebare. În bibliografia de specialitate s-a exprimat părerea că starea fragmentară a materialului ceramic ar reflecta o părăsire graduală, pașnică a așezării⁹. Lipsa indiciilor de incendiere sau distrugere a fost

considerată deasemenea o explicație pentru starea fragmentară a materialului ceramic din așezări¹⁰.

Din cauza acestei fragmentări mari am considerat că este mai relevantă o statistică făcută pe numărul de fragmente decât pe vase posibil identificate. Astfel, din punctul de vedere al procentajului numărului total de 395 de fragmente ceramice defalcat pe diferite categorii de producție avem următoarea statistică:

- modelată la roată înceată 10 frg. – 3%;
- modelată cu mâna, grosieră 117 frg. – 30%;
- modelată la roată rapidă, în nuanțele cărămizului/roșiaticului 10 frg. – 3%;
- modelată la roată rapidă, în nuanțele cenușului/negriciosului 248 frg. – 64%.

Putem să remarcăm faptul că lipsește ceramica modelată la roata rapidă, cea zgrunțuroasă dar și importurile romane, însă nu excludem că acestea din urmă mai pot apărea la cercetări viitoare. Dacă facem o comparație cu alte așezări sarmatice, unde apar aceste categorii tehnologice, foarte apropiată de procente noastre este așezarea de la Újhartyán (modelată cu mâna 27,7%, la roată înceată 3,9%, la roată rapidă 68,4%)¹¹. Raportul ceramicii modelate cu mâna (29%) față de cea la roata rapidă (71%) este apropiată de a noastră la Kompolt-Kisté 14¹², unde însă lipsește categoria ceramicii modelate la roată înceată. Un procent apropiat al ceramicii modelate la roata rapidă are așezarea de la Orosháza–Szénási út (69,8%), însă aici ceramica modelată cu mâna (12,1%) apare într-un procent mai mic față de cea modelată la roată înceată (18,1%)¹³.

Am menționat aceste trei exemple unde procentul ceramicii modelate la roata rapidă este apropiat de cel din așezarea studiată de noi, însă datele sunt diferite: Újhartyán se încadrează între sfârșitul sec. II- primele decenii a secolului III¹⁴, Kompolt în a doua treime a secolului III¹⁵, iar cea de la Orosháza–Szénási út în prima jumătate a secolului V¹⁶. Aceste trei exemple ne arată că procentul ceramicii modelate la roata rapidă în așezări poate fi relativ constantă pe tot parcursul locuirii. Bineînțeles, cercetările din ultimele decenii sunt de mare amploare, încă nici o așezarea sarmatică nu a fost cercetată exhaustiv din Bazinul Carpatic,

⁴ Wilhelm 2017, 270.

⁵ Grumeza et alii 2013, 109, Pl. IX.

⁶ Wicker 1997, 76.

⁷ Béres 2005, 204.

⁸ Materialul arheozoologic va fi tema unui studiu dedicat.

⁹ Sóskuti 2005, 244.

¹⁰ Vaday et alii 1999, 179; Grumeza et alii 2013, 29.

¹¹ Vaday – Szekeres 2001, 243.

¹² Vaday et alii 1999, 179, 214/grafic 12.

¹³ Rózsa 2000, 87, 91, 92.

¹⁴ Vaday – Szekeres 2001, 239.

¹⁵ Vaday et alii 1999, 203.

¹⁶ Rózsa 2000, 98.

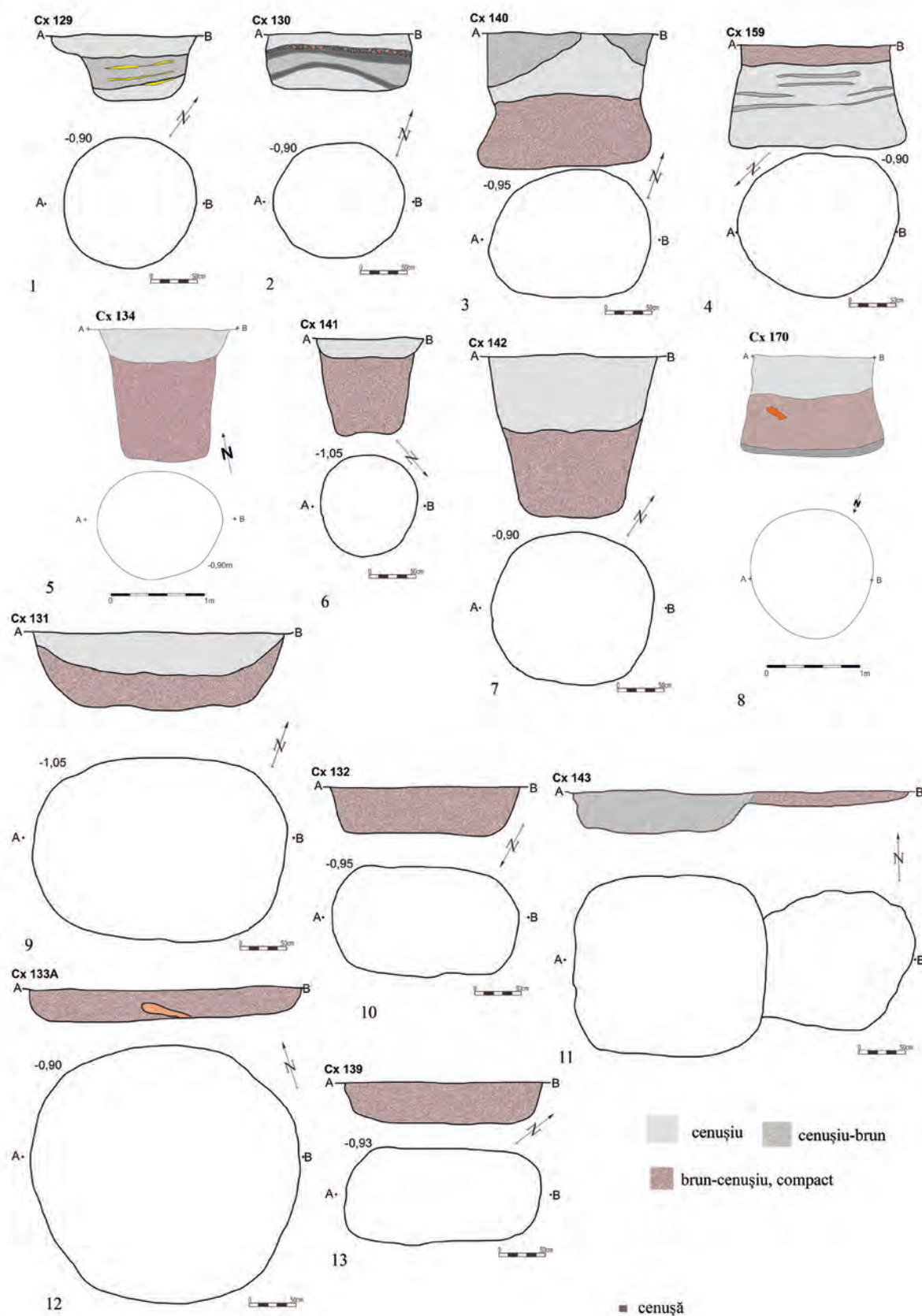

Fig. 6. 1,2: gropi cu secțiune în formă de butoi; 2,4,8: tronconice; 5-7: cilindrice; 9-13: gropi cu funcționalitate nedefinită / 1,2: pits with a barrel-shaped section; 2,4,8: tronconical; 5-7: cylindrical; 9-13: pits of undefined functionality.

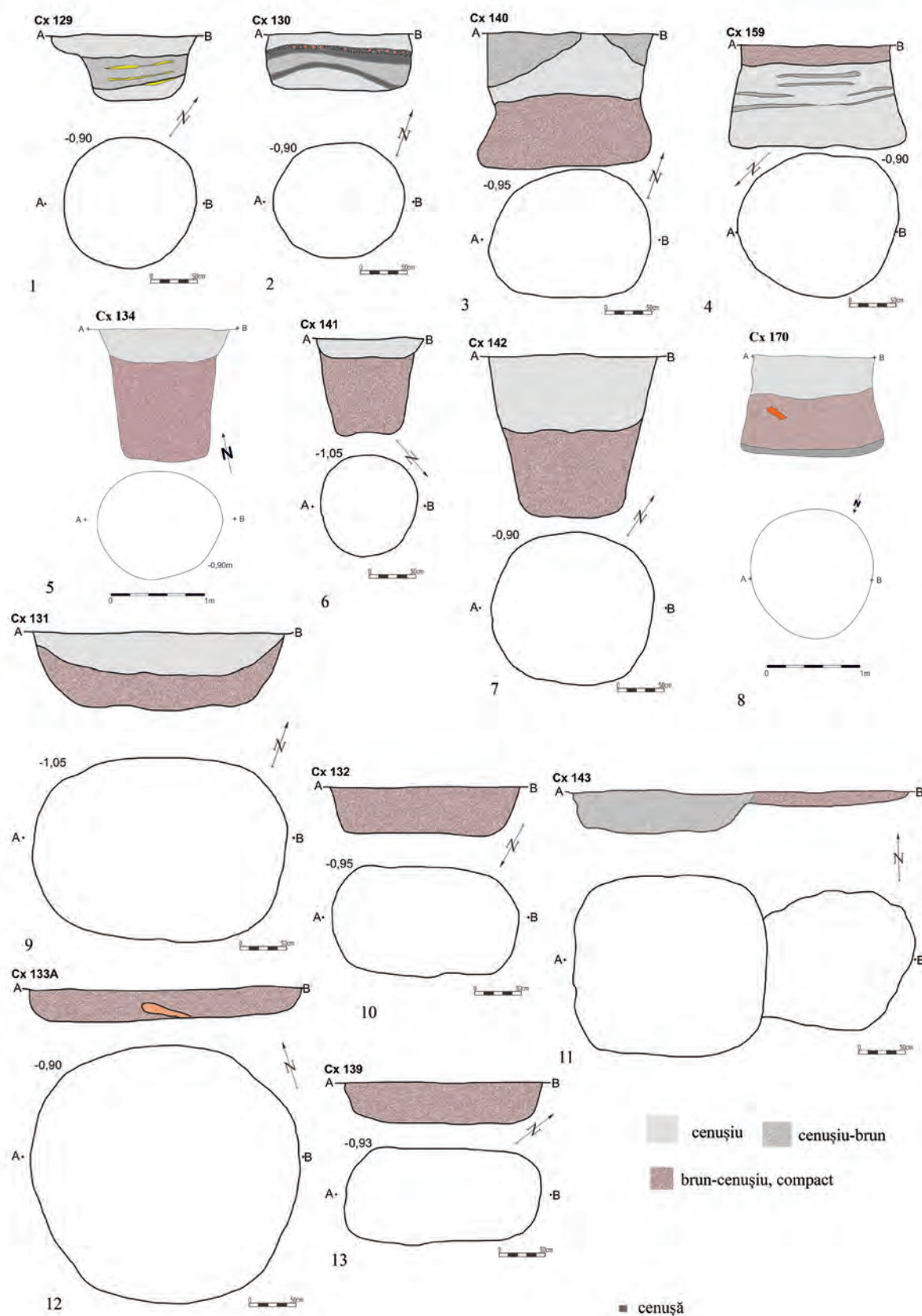

Fig. 6. 1,2: gropi cu secțiune în formă de butoi; 2,4,8: tronconice; 5-7: cilindrice; 9-13: gropi cu funcționalitate nedefinită / 1,2: pits with a barrel-shaped section; 2,4,8: tronconical; 5-7: cylindrical; 9-13: pits of undefined functionality.

astfel nu avem o imagine completă despre ceramica vreunei așezări.

Comparând procentajele dintre diferitele tehnologii de producție a ceramicii din mai multe așezări s-a constatat că în general scade procentul ceramicii modelate cu mâna în favoarea celei modelate la roată rapidă și începând din a doua jumătate/sfârșitul secolului IV apare ceramica modelată la roata înceată, care ajunge la un procent de 15–20%. Aceste procentaje reprezintă mai mult tendințe decât reguli. În așezarea suprinsă de noi este neobișnuit de mare procentul ceramicii modelate cu mâna pentru perioada sarmatică târzie. Acest fapt nu este singular, procentul relativ mic al ceramicii modelate la roată înceată față de cea modelată cu mâna a mai fost întâlnit și în alte așezări sarmatice târzii¹⁷.

Ceramică modelată la roată înceată (Fig. 7: 1–3).

Tipul ceramic a fost definit de A. Vaday în anii 1980, fiind datat începând de la sfârșitul secolului IV¹⁸. Până la vremea respectivă această categorie tehnologică nu a fost departajată clar de ceramica modelată cu mâna. Datarea începând de la sfârșitul secolului IV a fost reluată de mai multe ori în bibliografia de specialitate¹⁹. Această categorie ceramică apare foarte sporadic mai devreme, în secolul III²⁰ dar este posibil ca anumite tipuri să apară începând din prima treime a secolului IV²¹. Au fost definite mai multe categorii pe baza degresantului: cu mai multe urme de micașist sau cu mai multe pietricele sau șamotă²². Deși procentul ceramicii modelate la roata înceată în materialul descoperit la noi este mic, totuși putem constata că aceasta apare într-o treime din totalul complexelor.

În materialul descoperit de noi fragmentele încadrabile tipologic provin de la oale, din care două probabil de dimensiuni medii, cu diametrul gurii de 15 cm (Pl. III: 4; Fig. 7: 1) și 11 cm (Pl. IV: 3; Fig. 7: 2) și partea inferioară a unei oale ornamentate cu linii orizontale incizate (Pl. I: 2; Fig. 7: 3). G. Vörös a fost de părere că sunt greu de găsit criterii de departajare tipologică la oale²³, în gene-

ral ele au fost clasificate în funcție de profilatura buzei²⁴. Dacă ne uităm la tipologia elaborată pentru așezarea apropiată de la Timișoara-Freidorf, putem vedea că cele două buze descoperite de noi nu sunt profilate, ci se încadrează în tipul simplu, poate ușor rotunjit²⁵.

Ornamentica de pe partea inferioară a oalei descoperite de noi este neobișnuită pentru ceramica modelată la roata înceată din așezările din Câmpia Panonică și Câmpia de Vest/Banat. Dacă parcurgem în detaliu studiile menționate în diferite publicații cu hărți de răspândire²⁶ și descoperirile nepublicate putem să constatăm că analogiile sunt foarte puține, un exemplu fiind Timișoara-Freidorf²⁷.

Ceramică modelată cu mâna (Fig. 7: 4–13).

Prima tipologie privind arealul sarmatic a fost elaborată de M. Párducz în perioada interbelică, remarcând bogăția de forme din această perioadă²⁸. După părerea lui A. Vaday vasele modelate cu mâna au fost confecționate local, pentru uzul zilnic²⁹.

În lotul ceramic studiat de noi putem observa o varietate relativ mare de forme modelate cu mâna. În primul rând putem menționa fragmentele de capac, dintre care două părți superioare, unul cu buton mai puternic (Pl. IV: 4, Fig. 7: 4), celălalt mai puțin profilat (Pl. IX: 1; Fig. 7: 5). Din păcate, diametrele buzelor capacelor nu pot fi reconstituite din cauza stării fragmentare a materialului. Capacele au fost încadrate în două tipuri generale: cele conice, mai înalte și cele semisferice, arcuite, mai scunde³⁰. Cele două exemplare din așezarea studiată de noi (Pl. II:1, Fig. 7:6 și Pl. IX:2, Fig. 7:7) se încadrează mai degrabă în prima categorie, însă nu sunt foarte înalte, se aseamănă bine cu exemplarele publicate de A. Vaday din comitatul Szolnok, care au fost toate datate la sfârșitul sec. IV–începutul sec. V³¹ sau cu capacul din așezarea de la Tápé-Széntégláégető, datat de asemenea în perioada sarmatică târzie³².

În cadrul vaselor modelate cu mâna se evidențiază un fragment de fund ornamentat cu alveole (Pl. II: 2; Fig. 4: 8), din păcate nu putem să stabilim cu exactitate dacă aparține unei cești sau unei oale. Această ornamentică este considerată rară în

¹⁷ Kiskundorozsma-Nagyszék, Pinye *et alii* 2004, 218.

¹⁸ Vaday 1984, 31.

¹⁹ Vörös 1992, 22; Csányi – Sóskuti 2012, 6.

²⁰ La Gyoma reprezintă 0,3% (Vaday 1996, 108). O monedă de bronz Aurelianus a fost descoperită într-un complex de la Makó M43 29 Lh. în asociere cu acest tip de ceramică (Benedek *et alii* 2017, 159).

²¹ Wilhelm 2017, 273.

²² Walter 2017, 34.

²³ Vörös 1992, 22.

²⁴ Vaday 1984, 32;

²⁵ Mare *et alii* 2011, 43.

²⁶ Ácsa 1992, Walter 2017, Kapcsos – Mărginean 2020.

²⁷ Mare *et alii* 2011, cx 79, 178/ Pl. XXXVIII:6.

²⁸ Párducz 1937, 166 – 170.

²⁹ Vaday – Vörös 1977, 104.

³⁰ Sóskuti 2010, 175.

³¹ Vaday 1988–89, 177, Abb. 52: 1 – 5.

³² Vörös 1992, 21, Pl. I.: 4.

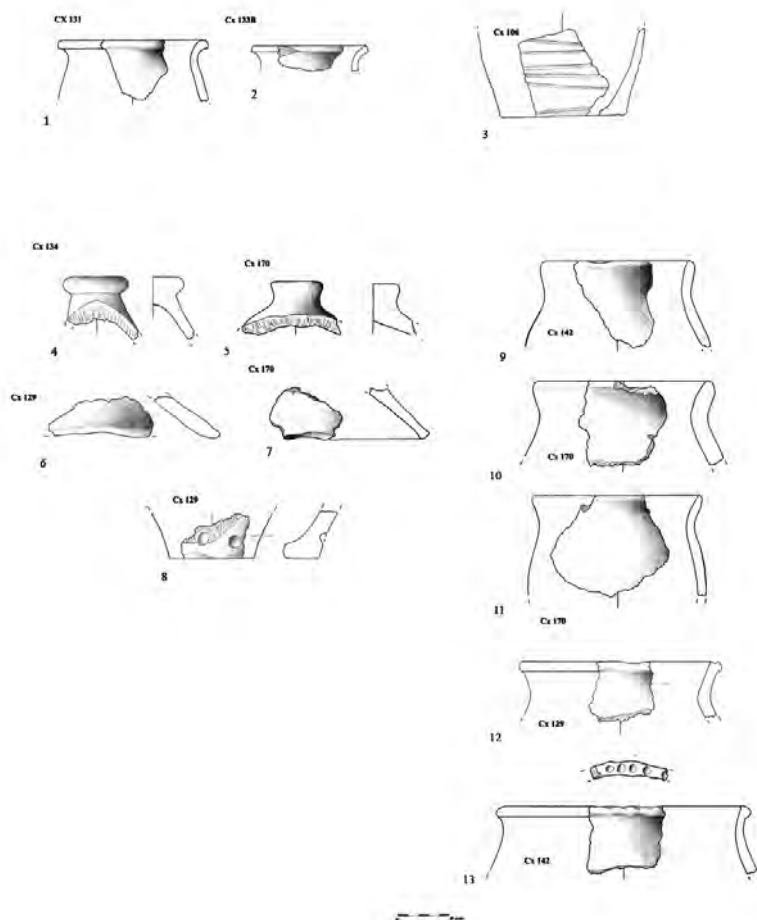

Fig. 7. Tipologia ceramicii modelate la roată înceată (1-3) și la mână (4-13) / Typology of slow wheel (1-3) and hand made (4-13) ceramics.

materialul din așezările sarmatice, fiind întâlnit la un singur exemplar la Makó-Miklócsa-dűlő, într-o așezare datată în perioada sarmatică târzie³³, tot la un singur exemplar cu o singură alveolă la Foeni-Seliște³⁴, la Horia-vest³⁵ la Gyoma-133 într-o fântână (cx 45)³⁶. Aceste fragmente provin de la oale modelate cu mâna, însă apare și ceașca/bolul ornamentat cu acest tip de alveolă la bază la Makó-Vöröskereszt³⁷.

Ceștile dacice cu alveole la bază au făcut obiectul unui studiu dedicat acestui tip de vas. Ele au fost datate în Transilvania intracarpatică în secolul IV, cu precădere în a doua jumătate a secolului³⁸. Harta lor de răspândire pe vremea publicării studiului ne indică o prezență însemnată în Transilvania, câteva exemplare în Moldova, Muntenia, mai puțin în Câmpia de Vest sau în Banat.

³³ Wilhelm 2017, 272; 310, Pl. 25:3.

³⁴ Timoc – Szentmiklosi 2008, 116; 133/ Pl. XIV.

³⁵ Pădureanu 1988, 398/ Pl.VII:3.

³⁶ Vaday 1996, 75; 184/Fig. 65/10.

³⁷ Párducz 1939, Taf. XIX:12.

³⁸ Opreanu 1993, 254.

În general pentru categoria ceramicii modelate cu mâna cele mai numeroase sunt oalele, din care în lotul nostru predomină cele cu dimensiuni medii, diametrul la gură oscilând între 16–20 cm (Fig. 7:9–12). Unul singur are diametru de 24 cm, care are buză ornamentată cu alveole (Pl. V: 1; fig. 7:13), cea ce face categorie distinctă față de buzele crestate, ornamentate prin tăieturi, mai des întâlnite în așezările sarmatice. Totuși, acest ornament a fost considerat ca o apariție generală în mediul sarmatic din secolele II-III³⁹, dar este prezent și în epoca hunică, de exemplu la Tápé-Széntégláégető⁴⁰. În afară de această buză ornamentica oalelor lipsește în lotul ceramic descoperit de noi.

Ceramică modelată la roată rapidă (Fig. 8)

Are ponderea majoritară în categoriile tehnologice, câteva fragmente au nuanțele cărămizii/roșiaticului (10 frg.) – 3%, iar cele mai multe nuanțele cenușului/negricesului (248 frg.)

– 64%.

La prima categorie putem menționa fragmente de strachină (un fund inelar – Pl. II:7; o buză îngroșată – Pl. VII:2), sau un fragment de toartă cu secțiune ovală, cu o nervură pe partea exterioară (Pl. IV:5). Niciuna dintre aceste fragmente nu a fost vopsită și nu reprezintă o formă neobișnuită pentru tipologia ceramicii sarmatice, astfel nu credem că pot fi importuri romane.

Ceramica în nuanțele cenușului/negricesului reprezintă o mare varietate de tratare a suprafeței. Deseori apare angoba pe partea exterioară a fragmentelor, de regulă în nuanțe mai închise decât cea a vasului. În câteva cazuri partea exterioară a căpătat un lustru uniform, lustruirea în benzi orizontale apare însă într-un număr redus comparativ cu alte așezări sarmatice târzii.

Străchini (Fig. 8: 1–7)

Din punct de vedere al dimensiunii diametrele

³⁹ Vaday – Szekeres 2001, 242.

⁴⁰ Vörös 1992, 21.

străchinilor oscilează între 25–28 cm, cele mai multe spre 26–28 de cm. În lipsa profilelor complete relevanța tipologică se rezumă la forma părții superioare și la profilatura buzei. Din punctul de vedere al formei, toate străchinile descoperite de noi se încadrează în tipul semisferic definit de A. Vaday⁴¹. Diferențe se pot observa la profilatura buzelor, care de cele mai multe ori sunt îngroșate, rotunde sau ovale (Fig. 8: 1–5). Un exemplar este ușor teșit (Fig. 8: 6), iar alt exemplar are buză îngroșată, ușor trasă spre exterior (Fig. 8: 7). Într-un singur caz putem observa o nervură incizată la mijlocul străchinii, în zona de arcuire a peretelui (Fig. 8:4). Acest detaliu tipologic a fost remarcat și în alte așezări sarmatice, indicând o datare de la mijlocul secolului IV⁴². La fel, în perioada sarmatică târzie este des întâlnită lustruirea cu benzi orizontale a suprafețelor exterioare ale străchinilor (Fig. 8: 1, 4)⁴³.

Ulcioare/căni (Fig. 8: 10–15)

În cazul ulcioarelor analiza noastră tipologică se poate baza pe câteva fragmente de buză, care au și partea superioară a gâtului (din care una cu ciotul torții) și pe două fragmente de toarte. Din punctul de vedere al diametrului la gură avem o variantă mai restrânsă, de 8–9 cm (Fig. 8: 10, 11) și una mai largă, cu 14–15 cm (Fig. 8: 12, 13). Fragmentul de ulcior din Cx 132 (Fig. 8: 10), se remarcă prin ornamentul de brâu în relief sub buză, care este caracteristic pentru ulcioarele din epoca hunică⁴⁴. Fragmentul din Cx 131 (Fig. 8: 13) se încadrează ulcioarelor “cu guler”, care au o mare variație de forme și au fost datate la fel în epoca hunică⁴⁵.

Deși sunt doar trei fragmente de toarte putem să observăm că toate sunt de tip bandă, unul având o nervură la mijloc (Pl. IV: 5; Fig. 8: 15). Acest tip apare în general în perioada sarmatică târzie, când devine din ce în ce mai frecventă secțiunea ovală sau circulară, asemănător ciotului torții din

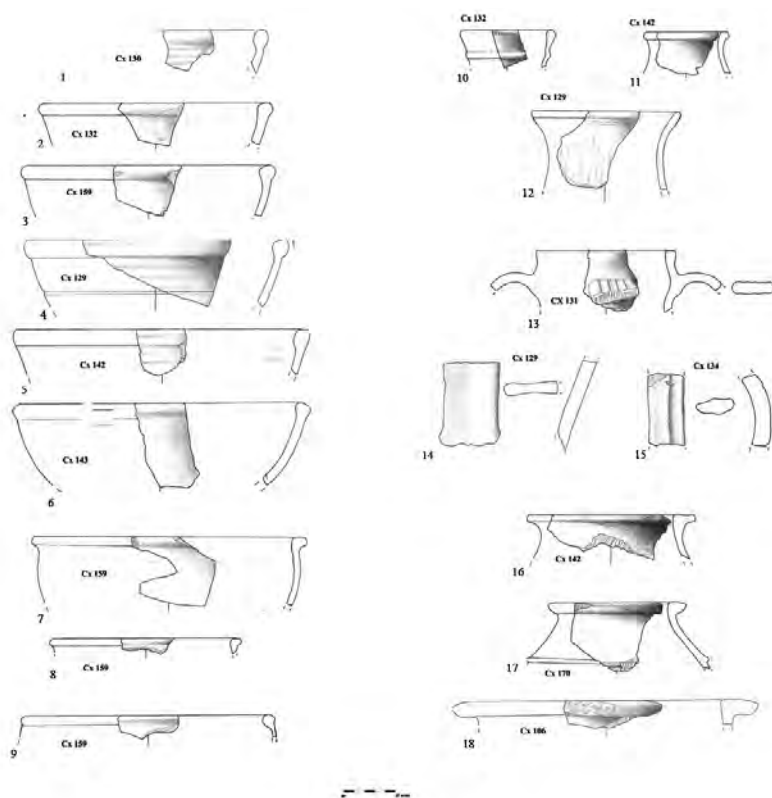

Fig. 8. *Tipologia ceramicii modelate la roată rapidă, fină*
/ *Typology of the wheel-made, fine ceramics.*

gâtul ulciorului⁴⁶. Aproape de așezarea surprinsă de noi, la Timișoara-Freidorf, sunt prezente atât toartele cu secțiune rotundă sau ovală, cât și cele cu șanțuire sau nervură la mijloc⁴⁷. Este dificil de stabilit dacă fragmentul nostru de ulcior din Cx 131 (Fig. 8:13) a avut sau nu două toarte, însă acest detaliu important la prima vedere a fost considerat mai puțin semnificativ, de multe ori ulcioarele cu două sau cu o singură toartă fiind asemănătoare din punctul de vedere al formelor⁴⁸.

Oale/chiupuri (Fig. 8: 16–18)

Din cauza stării fragmentare departajarea tipologică ale acestor vase este nesigură. În materialul arheologic descoperit de noi putem face aceste departajări doar pe baza formei buzelor și a arcuirii umărului. Dificultatea departajării tipo-cronologice la aceste vase este un fenomen general în așezările sarmatice⁴⁹, cu mențiunea că fragmentele de pereți groși provin evident din chiupuri⁵⁰. Aceste vase au dimensiuni mai mari decât celelalte categorii, astfel la același stadiu de fragmentare au rezultat

⁴¹ Vaday 1988 – 89, 147, Abb.

⁴² Heipl 2017, 180.

⁴³ Vaday 1984, 25.

⁴⁴ Vörös 1992, 23.

⁴⁵ Vaday 1988–89, 144.

⁴⁶ Pintye *et alii* 2004, 222.

⁴⁷ Mare *et alii* 2011, 45.

⁴⁸ Vaday 1988 – 89, 143.

⁴⁹ Csányi 2011, 64; Sóskuti 2005, 245.

⁵⁰ Csányi – Sóskuti 2012, 6.

implicit mai multe fragmente ceramice. Numărul mare de fragmente ne indică o statistică oarecum nerealistă, astfel oalele sau chiupurile devin formele dominante în așezările sarmatice.

Toate cele trei părți superioare ale acestor vase descoperite de noi au buze orizontale, două aparțin probabil oalelor, cu diametre de 16 cm la gură (Fig. 8: 16, 17) și una chiupurilor cu diametrul de 30 cm la gură (PL. I: 1; Fig. 8: 18). Tipul de buză orizontală, trasă spre exterior este una dintre cele mai răspândite în materialul așezărilor sarmatice⁵¹. Pe baza diametrului la gură chiupurile au fost clasificate în două categorii: cele cu gură restrânsă și cu gură largă, unde deschiderea vasului începe imediat sub buză⁵², astfel nu putem exclude de fapt nici apartenența la chiupuri ale buzilor cu diametre mai restrânse. Chiupuri de mai mici dimensiuni apar deja în secolul III, care din punct de vedere al formelor sunt identice cu cele mai mari, dar sunt asemănătoare și cu oalele globulare⁵³. În cazul oalelor noastre putem remarca lipsa ornamentelor lustruite.

Fibula

Fibula de bronz din Cx 117 (Pl. I: 3) se încadrează în tipul fibulelor cu picior întors dedesubt, confecționate din două bucăți. Piesa este ușor turtită, astfel în momentul fabricării probabil că a depășit lungimea de 4,3 cm și a fost mai scundă decât 2,2 cm. Din păcate resortul lipsește, astfel nu ne putem da seama de numărul de spirale și de alte detalii de construcție din partea superioară a fibulei. Acest tip de fibulă se încadrează tipului I roman la Gh. Diaconu. Apare la Romula în context cu o monedă Septimius Severus⁵⁴, dar și în contexte din secolul IV. Fibula este asemănătoare tipului Cociș 37a2a1⁵⁵, mai ales prin ornamentica incizată pe arc și a fost datat de autorul tipologiei pentru Dacia romană în secolul III. Pentru Serbia acest tip (35A Petkovic) a fost datat larg, de la sfârșitul sec. II până la sfârșitul sec. IV, cele mai multe exemplare fiind încadrate în a doua jumătate a sec. III și primele două treimi ale sec. IV⁵⁶.

Concluzii

În urma analizei tipologice am putut observa că așezarea surprinsă de noi parțial, din punct de vedere

microregional (într-un areal cu o rază de cca. 30 de km) are multe similitudini dar și diferențe față de așezările importante din epoca romană cercetate și publicate în Banat (Timișoara-Freidorf⁵⁷, Arad-Barieră⁵⁸, Hodoni-Pustă⁵⁹, Șagu-Sita A1_1⁶⁰). În primul rând, așezarea iese în evidență prin caracterul ei de locuire de tip cătun, cu o singură fază cronologică. Săpăturile noastre au surprins limita locuirii la sud-vest și nord-est. În partea nord-vestică terenul este mlăștinis, impropriu săpării în pământ a complexelor, iar pe partea sud-estică se ridică terasa relativ înaltă a pârâului. Această terasă a fost intersectată de construcția drumului, dovadă a fi nelocuită în preajma sitului 7. Sunt puține șanse ca cercetarea noastră să continue, dar pe baza reliefului putem să presupunem că în suprafața decopertată de noi am reușit să surprindem o parte semnificativă din locuire.

Suprafețele mari decopertate pe parcursul cercetărilor preventive legate de infrastructura rutieră ne permit să facem câteva aprecieri privind organizarea internă a așezărilor. În cazul nostru putem observa că anexele, care ar putea să fie interpretate ca și locuințe, se grupează în partea sud-vestică a suprafeței, iar atelierele (cuptoare adâncite) în partea opusă a grupului de complexe. Între aceste două grupări de complexe sunt amplasate gropile de provizii de diferite tipuri și complexe căror destinație inițială nu poate fi interpretată cu siguranță. Încadrarea cronologică a locuirii surprinse de noi se bazează pe cronologia fibulei dar și a analogiilor fragmentelor de vase. După părerea noastră complexele cercetate de noi se datează cu precădere în secolul IV.

Catalogul descoperirilor

Cx 97. Anexă? Fig. 5:3.

Conturată la adâncimea de 90 cm, formă ovală, 416 × 286 cm, pereții coboară în pantă, fundul este drept, adâncime de 56 cm de la nivelul de conturare. Pe partea superioară, pe o grosime de 13 cm umplutura este cenușie, compactă, cu chirpici, sub care cenușiu-brună, mai compactă decât stratul superior. La marginea vestică am constatat că podeaua a fost arsă pe o suprafață de cca. 60 × 40 cm, fiind urma unei vetre neamenajate.

Cx 103. Anexă? Fig. 5:1.

S-a conturat la adâncimea de 105 cm, ca o pată cu un contur neclar. A fost delimitată prin săpare, rezultând un complex oval, cu dimensiuni

⁵¹ Vaday 1988–89, 138.

⁵² Vaday 2011, 213 și vezi recent la Heipl 2017, 181 – 182. Pentru bibliografia în limba română vezi la Grumeza *et alii* 2013, 32.

⁵³ Vaday 1988 – 89, 138 – 139.

⁵⁴ Diaconu 1971, Taf. IX:2.

⁵⁵ Cociș 2004, 146 – 147.

⁵⁶ Petković 2010, 368.

⁵⁷ Mare *et alii* 2011.

⁵⁸ Grumeza *et al.* 2013.

⁵⁹ Bejan – Benea 1985.

⁶⁰ Kapcsos 2017.

de 448 × 240 cm. Pereții coboară în pantă, fundul este drept, adâncime de 73 cm de la nivelul de conturare. Umplutura este negricioasă, compactă, cu pietriș și fragmente de chirpici.

Inventar: 1 frg. de oală/ulcior, modelată la roată rapidă, fină, cenușie, cu grosimea peretelui de 12 mm.

Cx 106. Cuptor adâncit în pământ. Fig. 5:5.

Conturată în apropierea marginii sudice a culoarului cercetat, la 105 cm de la nivelul actual de călcare, sub stratul de pământ scurs spre vale de pe pantă. Are formă ovală, 260 × 138 cm, pereții coboară în pantă, până la adâncimea de 58 de cm, pe partea sudică a fost adâncită o groapă cuptorită, puternic arsă la cuptorire, cu un strat de cenușă la gura cuptorului. Adâncimea complexului este de 130 cm de la nivelul de conturare. Umplutura pe partea superioară, până la boltirea cuptorului este brun-cenușie, compactă, cu chirpici, sub care negricioasă, compactă.

Inventar: ceramică modelată la roată înceată: 8 frg. din partea inferioară a unei oale brun-cenușii, cu interior ars secundar, degresat cu nisip, pe exterior linii incizate (Pl. I: 2); ceramică modelată la roată rapidă, fină, cenușiu-deschisă: 1 frg. de buză de oală, trasă spre exterior (Pl. I: 1); 1 frg. de perete de oală, exterior lustruită, grosime perete de 12–16 mm; 2 frg. de perete de oală/ulcior, grosime perete de 10–11 mm; 2 frg. de perete de oală, cu două linii orizontale în relief, grosime perete de 10–11 mm; 3 frg. de perete de oală/ulcior, grosime perete de 6–8 mm; 2 frg. de perete de chiup, grosime perete de 12–13 mm.

Cx 117. Anexă? Fig. 5:2.

A fost surpins parțial în săpătură, s-a conturat lângă profilul nordic, la adâncimea de 80 de cm, sub stratul de arătură și stratul de humus scurs de pe pantă. Are formă ovală, lungime de 420, lățime surpinsă de 140 cm. Pereții coboară în pantă, fundul este alveolat, cu adâncime maxima de 177 cm față de nivelul actual de călcare. În partea superioară, până la adâncimea de 120 cm umplutura este cenușie, cu multă cenușă, sub care cenușiu-brună.

Inventar: fibulă cu picior întors dedesubt, din bronz (Pl. I: 3), din două bucăți, lipsește resortul, lungime 43 mm (se pare că a fost ușor turtită), piciorul 17 mm, diametrul părții superioare 5 mm, înălțimea arcului 22 mm, grosime 1,5 mm, lățime maximă în zona capului 5 mm, lățime minimă la întâlnirea cu piciorul de 3,5 mm. Arcul are secțiune semiovală, fiind ornamentat cu o linie dublă de puncte ușor adâncite prin batere. Greutatea în

această stare fragmentară: 3,2 g; ceramică modelată cu mâna: 5 frg. de oală brun-cărmizii, degresate cu șamotă, grosime pereți de 8–9 mm; 7 frg. de oale, brun-cenușii, degresate cu șamotă, grosime pereți de 7–10 mm; ceramică modelată la roată înceată: 3 frg. de pereți de oale; ceramică modelată la roată rapidă, fină, cenușie: 11 frg. de străchini, grosime pereți de 5–6 mm; 13 frg. de oale/ulcioare, grosime perete de 6–9 mm; 11 frg. neidentificabile, grosime pereți de 7–10 mm.

Cx 129. Groapă de provizii. Fig. 6:1.

S-a conturat la adâncimea de 90 cm, având formă circulară în grund, cu diametrul de 140 cm. Pe partea sudică are o treaptă la adâncimea de 20 cm de la nivelul de conturare, după care groapa se restrânge la un diametru de 108 cm. Fundul este ușor alveolat, adâncime de 70 cm de la nivelul de conturare. Pe partea superioară, până la adâncimea de 20 cm are umplutură cenușie, cu chirpici, sub care cenușiu-brună, afânată, cu lentile compacte de lut galben.

Inventar: ceramică modelată cu mâna: 7 frg. de oală brun-cărmizii, degresate cu șamotă, grosime perete de 9–11 mm, din care 1 buză (Pl. II: 3), 2 frg. de capac, puternic arse secundar (Pl. II: 1), 3 frg. de oale, cu exterior brun-cărmizii, interior brun-cenușiu, 1 frg. de fund, ars secundar, 1 frg. de fund cu alveole la bază (Pl. II:2); ceramică modelată la roată rapidă, fină, cărmizie: 2 frg. de strachină cu fund inelar (Pl. II: 7), 3 frg. de oală/ulcior brun-cărmiziu, lustruită pe partea exterioară, grosime pereți de 7–9 mm; ceramică modelată la roată rapidă, fină, cenușie: 1 frg. de buză de strachină cenușie, cu buză îngroșată, cu dungi orizontale lustruite pe exterior (Pl. II:4), 1 frg. de buză de ulcior cenușiu, buză subțiată, cu linii verticale lustruite pe exterior (Pl. II: 5) 1 frg. de toartă cenușie (Pl. II: 6), 3 frg. de strachină cenușie, cu dungi orizontale lustruite pe exterior, grosime pereți de 5–6 mm, 3 frg. de oale/ulcior cenușiu, cu dungi orizontale lustruite pe exterior, grosime pereți de 8–9 mm, 2 frg. de chiup cenușiu, lustruit pe exterior, grosime pereți de 15–16 mm, 2 frg. de oală/ulcior cenușiu-închis, cu miez cenușiu-deschis, cu dungi orizontale lustruite pe exterior, grosime pereți de 7–8 mm, 2 frg. de ulcior cenușiu-închis, cu miez cenușiu-deschis, cu dungi orizontale lustruite pe exterior, grosime pereți de 3–4 mm.

Cx 130. Groapă de provizii. Fig. 6:2.

Conturată la adâncimea de 90 cm, ovală, 140 × 123 cm, pereți ușor arcuiți, fund drept, adâncime de 60 cm de la nivelul de conturare.

Umplutură cenușie, afănată cu straturi succesive de 5–6 cm de cenușă și de chirpici cu arsură.

Inventar: ceramică modelată cu mâna: 1 frg. de oală, degresată cu nisip fin și șamotă, grosime perete de 9 mm; ceramică modelată la roată înceată: 1 frg. de fund (Pl. III: 1); ceramică modelată la roată rapidă, fină, cenușie: 1 frg. de buză de strachină, îngroșată, pe exterior lustrită în dungi, brun-cenușie (Pl. III:3), 1 frg. fund inelar de la o strachină, cenușiu-deschisă (Pl. III: 2), 12 frg. de pereți de oale/ulcioare/străchini cu urme de lustruire, cenușii, grosime 6–10 m, 5 frg. de perete de oală/ulcior, cu angobă cenușiu-închisă, lustruite pe exterior.

Cx 131. Anexă? Fig. 6:9.

Are formă ovală, cu dimensiuni de 270 × 192 cm, s-a conturat sub forma unei pete cenușii, cu multă cenușă. Pereții coboară în pantă abruptă, fundul este drept și se adâncește la 80 cm de la nivelul de conturare (–105 cm). Complexul a fost umplut în două straturi, cel superior până la adâncimea de 48 cm este cenușiu, cu multă cenușă, iar cel inferior compact, brun-cenușiu.

Inventar: ceramică modelată cu mâna: 5 frg. de oală, degresate cu nisip fin și șamotă, grosime pereți de 8–11 mm; ceramică modelată la roată înceată: 2 frg. de buză de oală, cu peretele ars secundar pe exterior (Pl. III: 4); 3 frg. de pereți, dintre care unul ornamentat cu un brâu ușor evidențiat cu creștături, grosime pereți 5 mm (Pl. III: 5); ceramică modelată la roată rapidă, fină, cenușie: 1 frg. de buză de ulcior cu toartă, cenușiu cu urme de lustruire (Pl. III: 6), 14 frg. de pereți de oale/ulcioare cu urme orizontale de lustruire, cenușii, grosime 7–11 m, 1 frg. de perete de oală/ulcior, cu angobă negricioasă, lustruită pe exterior, 2 frg. de perete oală/ulcior, cenușii, cu angobă brun-cenușie, lustruite pe exterior.

Cx 132. Groapă. Fig. 6:10.

S-a conturat la adâncimea de 95 cm, are formă ovală, 200 × 116 cm, pereții coboară în pantă, fund drept la 50 cm de la nivelul de conturare. Umplutura este uniformă, brun-cenușie, compactă.

Inventar: ceramică modelată la roată, fină, cenușiu-deschisă: 1 frg. de ulcior, cu un brâu în relief pe gât (Pl. IV: 1), 1 frg. de strachină, cu buză îngroșată, lustruită pe toată suprafața (Pl. IV: 2).

Cx133 A și B s-au conturat neclar, la adâncimea de 90 cm, în cursul săpării am delimitat de fapt două complexe.

Cx 133A. Groapă. Fig. 6:12.

Are dimensiuni de 290 × 276 cm, pereții coboară în pantă, fundul este drept, adâncime de 28 cm de la nivelul de conturare. Umplutura este compactă, brun-cenușie, cu chirpici.

Cx 133B. Cuptor adâncit în pământ. Fig. 5:6.

Are formă ovală, cu dimensiuni de 210 × 140 cm, adâncime de 40 cm de la nivelul de conturare. În partea estică, la 102 cm de la nivelul de conturare se adâncește cuptorul scobit în perete în partea nordică, cu dimensiuni de 120 × 84 cm. Ca și la Cx 106, umplutura până la nivelul cuptorului este brun-cenușie, compactă, cu chirpici și în zona cuptorită cenușiu-negricioasă, cu arsură.

Inventar: ceramică modelată la roată înceată: 1 frg. de buză de oală (Pl. IV: 3); ceramică modelată la roată rapidă, fină, cenușiu-deschisă: 1 frg. de perete de oală/ulcior cu grosime de 7–8 cm.

Cx 134. Groapă de provizii. Fig. 6:5.

Conturare la –90 cm, ovală, 136 × 110 cm. În partea superioară pereții coboară în pantă, la 36 cm având o umplutură cenușie, compactă. La săpare ne-am dat seama că groapa se mai adâncește până la 140 cm de la nivelul de conturare, având umplutură brun-cenușie, compactă, cu diametrul de 100 cm.

Inventar: ceramică modelată cu mâna, degresată cu șamotă: 1 frg. de capac cu buton masiv de prindere, ars secundar (Pl. IV: 4), 2 frg. de pereți oală, brun-cărmizii, miez cenușiu, grosime pereți de 9–10 mm, 1 frg. de perete oală, exterior brun-cărmiziu, interior negricios, grosime perete de 8–9 mm; ceramică modelată la roată, fină, cărmizie, cu miez cenușiu: 1 frg. de toartă cu secțiune ovală, cu o nervură pe partea exterioară (Pl. IV: 5); ceramică modelată la roată, fină, cenușie: 1 frg. de oală/ulcior, cenușiu-deschis, exterior lustruit uniform, grosime perete de 8–10 mm; 1 frg. de chiup, cenușiu-deschis, cu miez cenușiu, angobă cenușie, exterior cu urme de dungi orizontale lustruite, grosime pereți de 14–15 mm; 2 frg. de ulcior, cenușiu-închis, cu angobă neagră, lustruite uniform pe exterior, grosime pereți de 10–11 mm. Din umplutură mai provin 3 frg. de oase de animale.

Cx 135/137/138/146. Construcție de suprafață. Fig. 5:4.

Construcție dreptunghiulară, identificată prin câte o groapă de stâlp pe colțuri, cu nivel de conturare la –95 cm. Cx 135 (diam: 48 cm,

adâncime 11 cm), Cx 137 (diam: 52x 47 cm, adâncime 14 cm), Cx 138 (diam: 50 cm, adâncime 16 cm), Cx 146 (diam: 50 cm, adâncime 15 cm). Umplutura gropilor este compactă, cenușie. Măsurată de la mijlocul gropilor dimensiunile construcției sunt de 240 × 260 cm.

Cx 136 Șanț.

A fost surprins pe o lungime de 12,4 m, conturat la adâncimea de 90 cm de la nivelul actual de călcare, cu lățime de 60 cm, adâncime de 34 cm, secțiune în formă de “U”. Umplutură brun-cenușie, compactă. Fără material arheologic.

Cx 139. Groapă. Fig. 6:13.

S-a conturat la adâncimea de 93 cm, are formă ovală, 210 × 103 cm, pereții coboară în pantă, fund drept la 40 cm de la nivelul de conturare. Umplutura este uniformă, brun-cenușie, compactă.

Inventar: ceramică modelată cu mâna, degresată cu șamotă: 1 frg. de perete de vas, exterior brun-cărămiziu, secțiune cenușie, grosime perete de 5–6 mm, 1 frg. de perete de vas, exterior brun-cărămiziu, secțiune cenușie, grosime perete de 18–19 mm; ceramică modelată la roată, fină, cenușiu-deschisă: 3 frg. de strachină, grosime perete de 5–6 mm.

Complex 140. Groapă de provizii. Fig. 6:3.

S-a conturat la adâncimea de 95 cm, are formă ovală, 173 × 138 cm, adâncime 146 cm. Până la adâncimea de 65 cm are o umplutură cenușie, cu multă cenușă și lateral cu prăbușiri de pământ negricios, iar sub aceasta un strat brun-cenușiu, compact. Partea inferioară a gropii se lărgeste, fundul este drept, la adâncimea de 140 cm, aproape de fund diametrul fiind de 180 cm. Fără material arheologic.

Cx 141. Groapă de provizii. Fig. 6:6.

Are formă circulară la conturare (–105 cm), cu diametrul de 104 cm, pereții coboară în pantă abruptă, fundul este drept, aflat la 102 cm de la nivelul de conturare. Pe partea superioară pe o grosime de 20 cm are o umplutură cu cenușă, afănată, sub care una brun-cenușie, compactă. Fără material arheologic.

Cx 142. Groapă de provizii. Fig. 6:7.

S-a conturat la adâncimea de 90 cm, sub forma unei pete cenușii, cu multă cenușă. Are formă ovală, cu dimensiuni de 162 × 172 cm, pereții coboară în pantă, adâncime de 170 cm de la

nivelul de conturare, fund ușor alveolat, diametrul la fund de 108 cm. Până la adâncimea de 85 cm are o umplutură cenușie, compactă. După golirea jumătății de groapă după secționare am observat că aceasta se mai adâncește cu o umplutură compactă, brun-cenușie.

Inventar: ceramică modelată cu mâna: 27 frg. de oale, degresate cu nisip fin și șamotă, din care 2 frg. de buze (Pl. V: 1,2) și 2 frg. de fund, grosime pereți de 9–13 mm, brun-cenușii, toate cu un miez negricios; ceramică modelată la roată rapidă, fină, cenușie: 1 frg. de buză de strachină îngroșată, cenușiu-deschisă, cu dungi lustruite în exterior și interior (Pl. V: 5), 1 frg. de buză de căniță, cu buză îngroșată, cenușiu-deschisă (Pl. V: 3), 4 frg. de buză de oală, trasă spre exterior, cenușiu-deschise (Pl. V: 4), 16 frg. de la oale/ulcioare cenușiu-deschise cu grosime de pereți de 6–8 mm, din care 13 lustruite pe suprafața exterioară, 5 frg. de strachini, cenușiu-deschise, cu grosime pereți de 4–5 mm, toate cu urme de lustruire pe suprafața exterioară, 9 frg. de oale/ulcior, cenușii, cu dungi lustruite pe exterior, cu urme accentuate pe interior produse în urma învârtirii roții olarului, grosime pereți de 6–8 mm, 26 frg. dintr-oală/ulcior cenușiu, de mari dimensiuni, cu angobă cenușiu-închisă pe exterior, lustruită în dungi, cu urme accentuate ale învârtirii roții olarului pe interior, grosime pereți de 8–12 mm (Pl. VI), 20 frg. de chiup, cenușii, cu miez cenușiu-închis, cu angobă cenușiu-închisă pe exterior și interior, grosime pereți de 14–20 mm. Din umplutură mai provin 93 frg. de oase de animale.

Cx 143. Anexă? Fig. 6:11.

S-a conturat la adâncimea de 90 cm, sub forma unei pete neclare. S-a delimitat mai bine prin săpare, rezultând o groapă ovală cu dimensiuni de 200 × 190 cm, pereți care coboară în treaptă, fund alveolat, aflat la adâncimea de 43 cm de la nivelul de conturare, umplutură brun-cenușie, compactă. Pe partea estică se atașează o posibilă groapă cu o umplutură brun-cenușie, cu pietriș, neclară și fără material arheologic.

Inventar: ceramică modelată cu mâna: 16 frg. de oale, degresate cu nisip fin și șamotă, din care 5 frg. de fund, grosime perete de 9–11 mm (Pl. VII: 3); ceramică modelată la roată rapidă, fină, cărămizie: 4 frg. de strachină, dintre care o buză îngroșată, grosime a pereților de 5–6 mm (Pl. VII: 2); ceramică modelată la roată rapidă, fină, cenușie: 12 frg. de buze de strachină, cu urme de lustruire pe exterior, grosime pereți de 3–4 mm (Pl. VII: 1), 8 frg. de oale/ulcioare, cu urme de lustruire pe

exterior, cu grosime de pereți de 8–9 mm, 1 frg. de ulcior, cu angobă neagră pe exterior, grosime perete de 8 mm.

Cx 147. Șanț.

Surpins pe o mică parte, cu lățime de 60 cm, secțiune în formă de “U”, lungime 160 cm, pereții coboară aproape drept, fundul este alveolat, adâncime de 43 cm de la nivelul de conturare. Umplutură cenușie, compactă, lutoasă, cu lentile de lut galben.

Inventar: ceramică modelată la roată rapidă, cenușiu-deschisă, 1 frg. de oală/ulcior cu grosime de perete de 11–12 mm.

Cx 159. Groapă de provizii. Fig. 6:7.

S-a conturat la adâncimea de 90 cm, având formă ovală, de 148 × 170 cm. Are secțiune tronconică, cu adâncime de 108 cm de la nivelul de conturare și diametrul de 190 cm la fund. Umplutura este brun-cenușie pe o grosime de 20 cm de la capătul superior al gropii, sub care cenușie, afănată, cu straturi de cenușă.

Inventar: ceramică modelată cu mâna: 4 frg. de oală, degresate cu nisip fin și șamotă, exterior brun-deschis, interior negricios, grosime pereți de 9–11 mm, 1 frg. de oală, degresată cu șamotă, brun-cenușie, cu grosimea peretelui de 7–8 mm; modelată la roată rapidă, fină, cenușie: 1 frg. de strachină, cenușiu-deschisă, buză îngroșată, lustruită uniform (Pl. VII: 4), 2 frg. de străchini, cenușii, arse secundar, cu buză îngroșată, cu urme de lustruire pe exterior și interior (Pl. VII: 5), 4 frg. de strachină, cenușiu-deschise, buză îngroșată puțin și trasă spre exterior, lustruită uniform (Pl. VII: 6), 1 frg. de oală/ulcior, cenușiu, exterior angobă cenușiu-închisă, lustruită cu dungi, grosime perete de 7 mm, 1 frg. de chiup, cenușiu, lustruit în dungi, grosime perete de 17–20 mm, 2 frg. de ulcior, cenușiu, cu miez cenușiu-închis, angobă negricioasă lustruită pe exterior, grosime perete de 8–10 mm. Din umplutură mai provine 1 frg. de os de animal.

Cx 169. Șanț

A fost surpins pe o lungime de 310 cm, lățime de 54 cm, pereții coboară în pantă, fundul este drept, adâncime de 36 cm de la nivelul de conturare. Umplutură cenușie, compactă.

Cx 170. Groapă de provizii. Fig. 6:8.

Ovală în plan 130 × 140 cm, conturată la adâncimea de 110 cm de la nivelul de călcare. Are secțiune tronconică, adâncime de 108 cm de la

nivelul de conturare, diametrul de 158 cm la fund. Umplutura în partea superioară, până la adâncimea de 45 cm este cenușie, cu multă cenușă, sub care brun-cenușie, compactă, cu lentile de chirpici. La fund am observat un strat de cenușă de 4–6 cm grosime.

Inventar: ceramică modelată cu mâna, degresată cu nisip și șamotă: 6 frg. de capac, unul cu buton masiv de prindere, ars secundar (Pl. IX: 1, 2), 1 fund de oală, cu câteva pietricele în pasta (Pl. IX: 3), 1 fund de oală, masiv (Pl. VIII: 3), 2 frg. de oală, brun-cenușii, cu miez cenușiu, supraarse (Pl. IX: 4), 13 frg. de pereți de la diferite oale, brun-cenușii, unele cu miez cenușiu-închis, grosime pereți 13–16 mm, 1 frg. de buză de oală, cu degresant foarte fin, suprafață bine netezită (Pl. VIII: 2); ceramică modelată la roată, fină, cenușie: 6 frg. de oală/chiup de mari dimensiuni, pe partea exterioară are urme de lustruire orizontală, grosime pereți de 10–12 mm, 14 frg. de oală/ulcior de mari dimensiuni, pe partea exterioară are urme de lustruire orizontală, grosime pereți de 8–10 mm, 2 frg. de oală/ulcior, cenușiu-deschis, grosime pereți de 11–12 mm, 2 frg. de oală/ulcior, cenușii, cu angobă negricioasă, lustruite uniform pe partea exterioară, grosime pereți de 11–12 mm, 2 frg. fund de oală/ulcior cenușiu, cu urme de lustruire pe exterior, grosime pereți de 7–8 mm, 1 frg. de buză de oală, cenușiu, ars secundar, cu buza trasă spre exterior (Pl. IX: 5). Din umplutură mai provin: 27 de frg. de oase de animale, 1 frg. de zgură, 1 cute din piatră (Pl. VIII: 1).

Tabel nr. 1. Fragmente ceramice /nr. de vase estimate

Nr.	Modelată cu mâna, grosieră	Modelată la roată înceată	Modelată la roată, fină, în nuanțele cărămizii/roșiaticului	Modelată la roată, fină, în nuanțele cenușului	Total frg.
Cx103				1/1	1
Cx106		8/1		11/6	19/7
Cx 117	13/13	3/3	-	35/35	51/51
Cx 129	14/5		5/2	15/8	34/15
Cx 130	1/1	1/1		19/19	21/21
Cx 131	5/5	5/3	-	18/17	28/25
Cx 132				2/2	2/2
Cx 133		1/1		1/1	2/2
Cx 134	4/3		1/1	4/3	9/7
Cx 139	5/5				
Cx 142	27/27			82/23	109/50
Cx 143	16/8		4/4	21/21	41/33
Cx 147				1/1	1/1
Cx 159	5/2			11/6	16/8
Cx 170	24/18			27/6	51/24
Total	117/83	10/8	10/7	248/175	395/273

BIBLIOGRAFIE

Ács 1992

Cs. Ács, Megjegyzések a késő szarmata kerámia kérdéséhez. Anmerkungen zur Frage der spätrömischen Keramik, *NyJAMÉ* 30–32 (1987–1989) 1992, 95–112.

Bejan-Benea 1985

A. Bejan-D. Benea, Șantierul arheologic Hodoni Pusta. Raport preliminar 1979–1984, *Banatica* 8 (1985), 187–199.

Benedek et alii 2017

A. Benedek, D. Pópity, K. Sósuti, Késő szarmata települészet a Makót elkerülő út területéről (M43, 29. lelőhely). T. Gábor Sz.–P. Czukor (szerk.), *Út(on) a kultúrák földjén. Az M43-as autópálya Szeged–országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és a hozzá kapcsolódó vizsgálatok*. Szeged (2017), 151–174.

Béres 2005

M. Béres, Cölöpvázak szarmata kori épületek a szatymazi határban. Buildings supported by posts from the Sarmatian Age from the outskirts of Szatymaz, *A Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve* 7 (2005), 199–234.

Cociș 2004

S. Cociș, *Fibulele din Dacia romană*. Cluj-Napoca (2004).

Csányi 2011

V. Csányi, Császárkori település és temető-, valamint Árpád-kori településrészlet a Hódmezővásárhely és Baráttyos közötti kerékpárút területén, *A Tornyai János Múzeum*

és Közművelődési Központ kiadványa. Hombár. Múzeumi Műhely 6 (2011), 49–90.

Csányi-Sósuti 2012

V. Csányi–K. Sósuti, Római kori szarmata település az Orosházát elkerülő út nyomvonalán, *Mozaikok Orosháza és vidéke múltjából* 6 (2012), 3–15.

Diaconu 1971

Gh. Diaconu, Über die Fibeln mit umgeschlagenem Fuß in Dazien, *Dacia N. S.* XV (1971), 239–267.

Grumeza et alii 2013

L. Grumeza, A. Ursuțiu, G. Copos, Arad “Barieră”. *Cercetări arheologice preventive într-un sit de epocă sarmatică/ Arad “Barieră”. Rescue excavation in a Sarmatian period site*. Cluj-Napoca (2013).

Heipl 2017

M. Heipl, Késő szarmata települészet Makó, Beke tanya nevű lelőhelyen. T. Gábor Sz.–P. Czukor (szerk.), *Út(on) a kultúrák földjén. Az M43-as autópálya Szeged–országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és a hozzá kapcsolódó vizsgálatok*. Szeged (2017), 175–216.

Kapcsos 2017

N. Kapcsos, Urmele unei așezări din perioada târzie a epocii sarmatice descoperite la Șagu „Sit A1 1”, județul Arad. F. Mărginean–I. Stanciu–D. Băcuț-Crișan (eds.), *Lucrările conferinței naționale Locuirea medievală timpurie din Transilvania și vecinătăți. Lipova (jud. Arad) 27–29 Octombrie 2016*. Cluj-Napoca (2017), 13–44.

Kapcsos–Mărginean 2020

N. Kapcsos–F. Mărginean, Egy 4. század végi–5. század eleji teleprészlet Konop határában. Kontaktzóna vagy kutatási stádium? Settlement detail near Conop from the late 4th–early 5th century A contact zone or just a research stage? Gy. Bíró, K. Pintér-Nagy, T. Szebenyi (eds.), Új nemzedék a szegedi régészeti tanszék tehetség-gondozásának elmúlt évtizedei. Ünnepi kötet B. Tóth Ágnes, Kulcsár Valéria, Vörös Gabriella és Wolf Mária tiszteletére. *Monográfiák a szegedi tudományegyetem régészeti tanszékéről* 7, SZTE BTK Régészeti Tanszékének kiadványa. Szeged (2020), 187–214.

Mare et alii 2011

M. Mare, D. Tănase, F. Draşovean, G. El Susi, Sz. Gál, *Timişoara–Freidorf. Cercetări arheologice preventive din anul 2006*, Cluj-Napoca (2011).

Opreanu 1993

C. H. Opreanu, Elemente ale culturii materiale dacice şi daco-romane târzii (sec. III–IV p. Ch.), *EphNap* III (1993), 235–260.

Párducz 1937

M. Párducz, A hódmezővásárhelyi református gimnázium régiséggyűjteménye, *Dolgozatok Szeged* 13 (1937), 105–195.

Párducz 1939

M. Párducz, Római kori telep Makó mellett. Eine Siedlung der Römerzeit bei der Stadt Makó, *Dolgozatok Szeged* 15 (1939), 133–145.

Pădureanu 1988

E. Pădureanu, Aşezări de sec. III–IV pe cursul inferior al Mureşului, *Crisia* 18 (1988), 381–406.

Petković 2010

S. Petković, *Rimske fibule u Srbiji od I do V veka n. e.*, Beograd (2010).

Pintér 1998

L. Pintér, Szarmata falu Fájsz és Dusnok között, *Múzeumi Kutatások Bács-Kiskun megyében* (1997) 1998, 35–38.

Pinyte et alii 2004

G. Pinyte, K. Sóskuti, G. Sz. Wilhelm, A kiskundorozsmanagyszéki szarmata település legkésőbbi fázisa (Előzetes jelentés), *Múzeumi Kutatások Bács-Kiskun megyében* (2003) 2004, 215–234.

Rózsa 2000

Z. Rózsa, Késő szarmata teleprészlet Orosháza északi határában. Ein spätsarmatisches Siedlungsdetail in der nördlichen Gemarkung von Orosháza. L. Bende, G. Lőrinczy, Cs. Szalontai (szerk.), *Hadak útján. A Népvándorlaskor Fiatal Kutatóinak 10. Konferenciája. Domaszék 1999 szeptember 27–30*. Szeged (2000), 79–124.

Sóskuti 2005

K. Sóskuti, Szarmata településrészlet Kiskunfélegyháza-Pap dűlőben. Sarmatische Siedlung in Kiskunfélegyháza-Pap dűlő (451/3.), *A Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve* 7 (2005), 235–272.

Sóskuti 2010

K. Sóskuti, Szarmata településleletek egy gázszállító vezeték Csongrád megyei szakaszáról, *Pusztaszertől Algyőig*. G. Lőrinczy (szerk.), *Pusztaszertől Algyőig. Régészeti lelőhelyek és leletek egy gázvezeték nyomvonalának Csongrád megyei szakaszán*. [MFME–MonumArch II.] Szeged (2010), 171–193.

Timoc-Szentmiklósi 2008

C. Timoc–Al. Szentmiklósi Câteva date despre ceramica descoperită la Foeni–Selişte (jud. Timiş), *AnB, S.N.*, 16 (2008), 113–134.

Vaday 1984

A. H. Vaday, Késő szarmata agyagbográcsok az Alföldön. Spätsarmatenzeitliche Tonkessel von der Tiefebene, *MFME* 1980/81–1 (1984), 31–42.

Vaday 1988–89

A. Vaday, *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Antaeus* 17–18. Budapest (1989).

Vaday 1996

A. Vaday, Roman Period Barbarian settlement at the site of Gyoma 133. *Prehistoric, Roman Barbarian and Late Avar Settlement at Gyoma 133 (Békés County Microregion). Cultural and Landscape Changes in South-East Hungary II. Archaeolingua* 5. Budapest (1996), 51–305.

Vaday 1997

A. Vaday, Kompolt–Kistérti-tanya. Szarmata telep és temető a II–IV. századból. Kompolt–Kistérti-tanya. Sarmatian settlement and cemetery from the A.D. 2nd to 4th century. P. Raczy – T. Kovács – A. Anders (szerk.), *Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. Paths into the past. Rescue excavations on the M3 motorway. Magyar Nemzeti Múzeum–Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet*, Budapest (1997), 93 – 98.

Vaday 2011

A. Vaday, Archaeological Investigations at Endrőd (Site no. END0170). Settlement details from the Sarmatian Period. A. Vaday–B. D. Jankovich–L. Kovács (eds.), *Archaeological Investigations in County Békés 1986–1992. Varia Archaeologica Hungarica* 25. Budapest (2011), 159–283.

Vaday-Szekeres 2001

A. Vaday–Á. Szekeres, Megjegyzések az Alföld korai szarmata telepeinek kérdéséhez. (A jazyg bevándorlás és a megtelepedés kérdésköre.) Bemerkungen zur Frage der frühsarmatischen Siedlungen in der Tiefebene. (Der Fragenkreis der jazygischen Einwanderung und Ansiedlung.), *MFME–StudArch* VII (2001), 231–298.

Vaday-Vörös 1977

A. Vaday–I. Vörös: Szarmata telep nyomai Bánhalma határában. Sarmatische Siedlungsspuren in der Gemarkung von Bánhalma, *ArchÉrt* 104 (1977), 98–105.

Vaday *et alii* 1999

A. Vaday, E. Bánffy, L. Bartosiewicz, K. T. Biró, Fl. Gogáltan, F. Horváth, A. Nagy, *Kompolt-Kistér. (Újkőkori, bronzkori, szarmata és avar lelőhely. Leletmentő ásatás az M3-as autópálya nyomvonalán). Heves Megyei Régészeti Közlemények*, Eger (1999).

Vörös 1992

G. Vörös, Későszarmata falu emlékei Tápé-Széntglaégető lelőhelyről. Funden eines Dorfes aus der Spätsarmatenzeit, Fundort Tápé Ziegelbrennerei, *MFME* 1991/92–1 (1992), 11–30.

Walter 2017

D. Walter, Sándorfalva–Eperjes késő szarmata település csillámos anyaggal soványított kerámiaanyagának elemzése, *AUSZ, Acta Iuvenum* 3 (2017), 33–59.

Wicker 1997

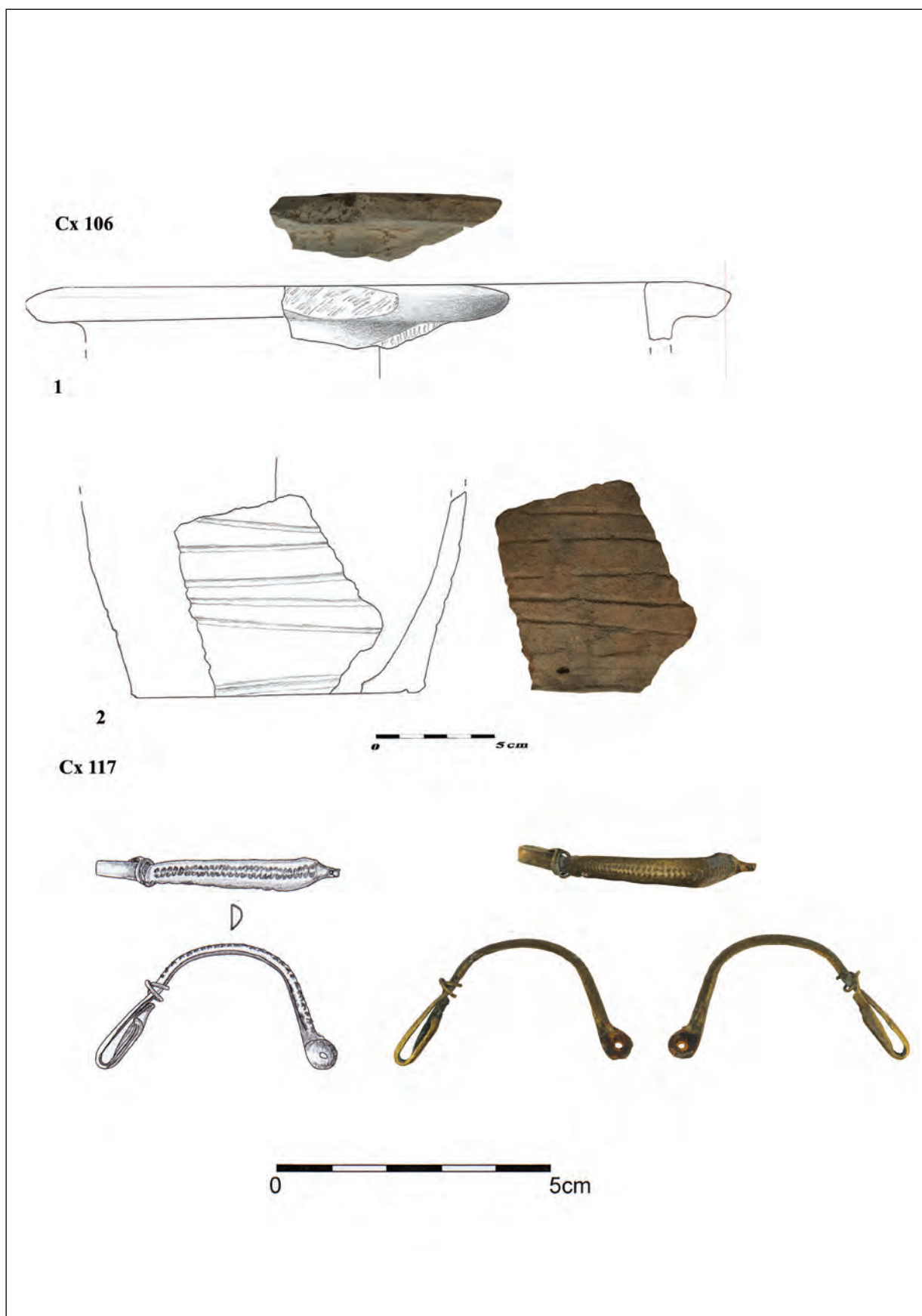
E. Wicker, Egy szarmata falu külterülete M5 125. (KiskunfélegyházaIzsáki út). Feltárások 1995–1996. Évben, *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében* 1995–1996, (1997), 73–80.

Wicker 2002

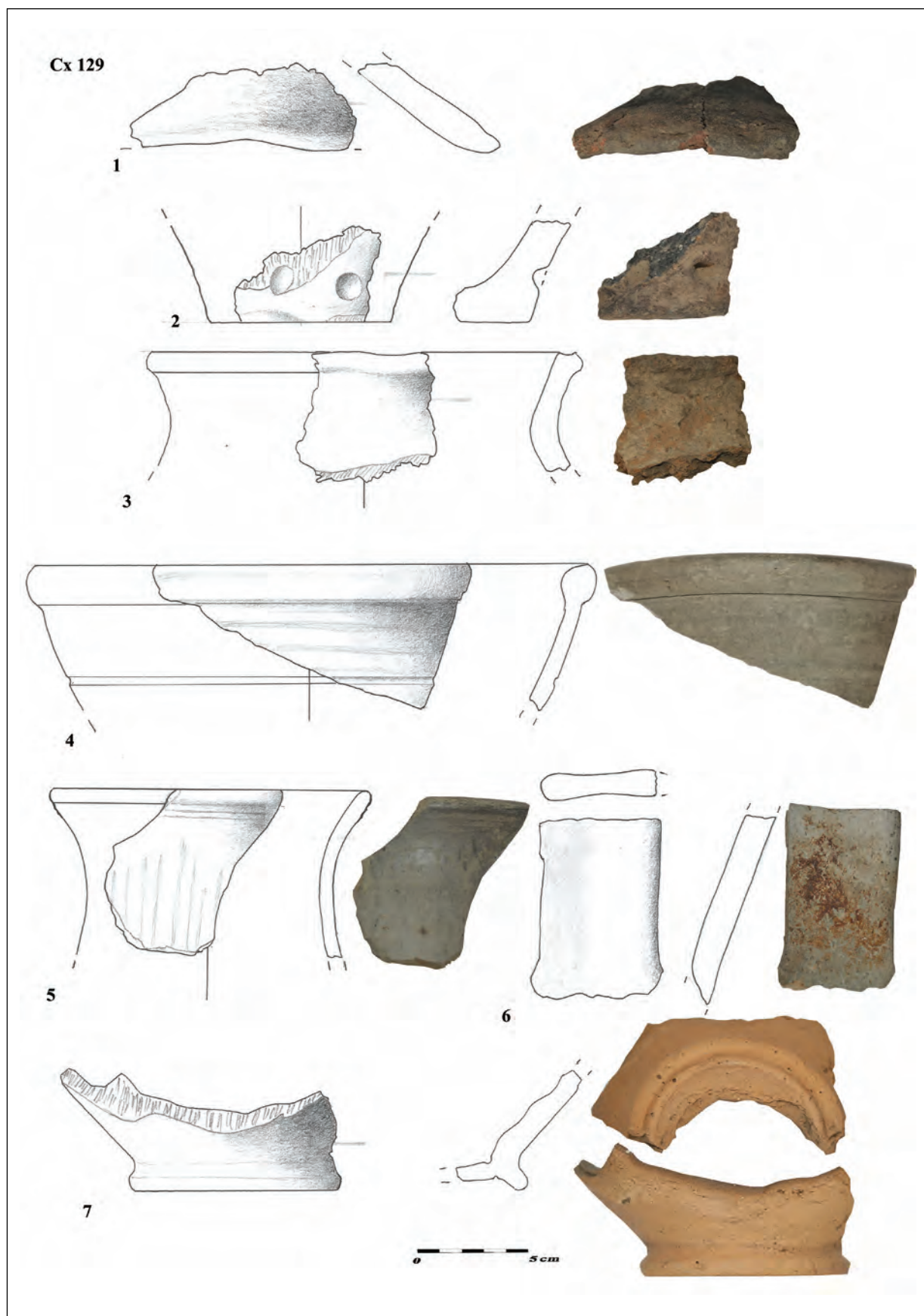
E. Wicker, Településrendszer és mezőgazdaság egy szarmata és egy Árpád kori faluban. A Kiskunfélegyháza–Autóspihenő (M5 125. lelőhely) feltárásának néhány eredménye. L. F. Novák (szerk.), *Gazdálkodás az Alföldön: Földművelés. Traditional economy in the Great Hungarian Plain: Agricuturing*, *AJMK* IX (2002), 15–31.

Wilhelm 2017

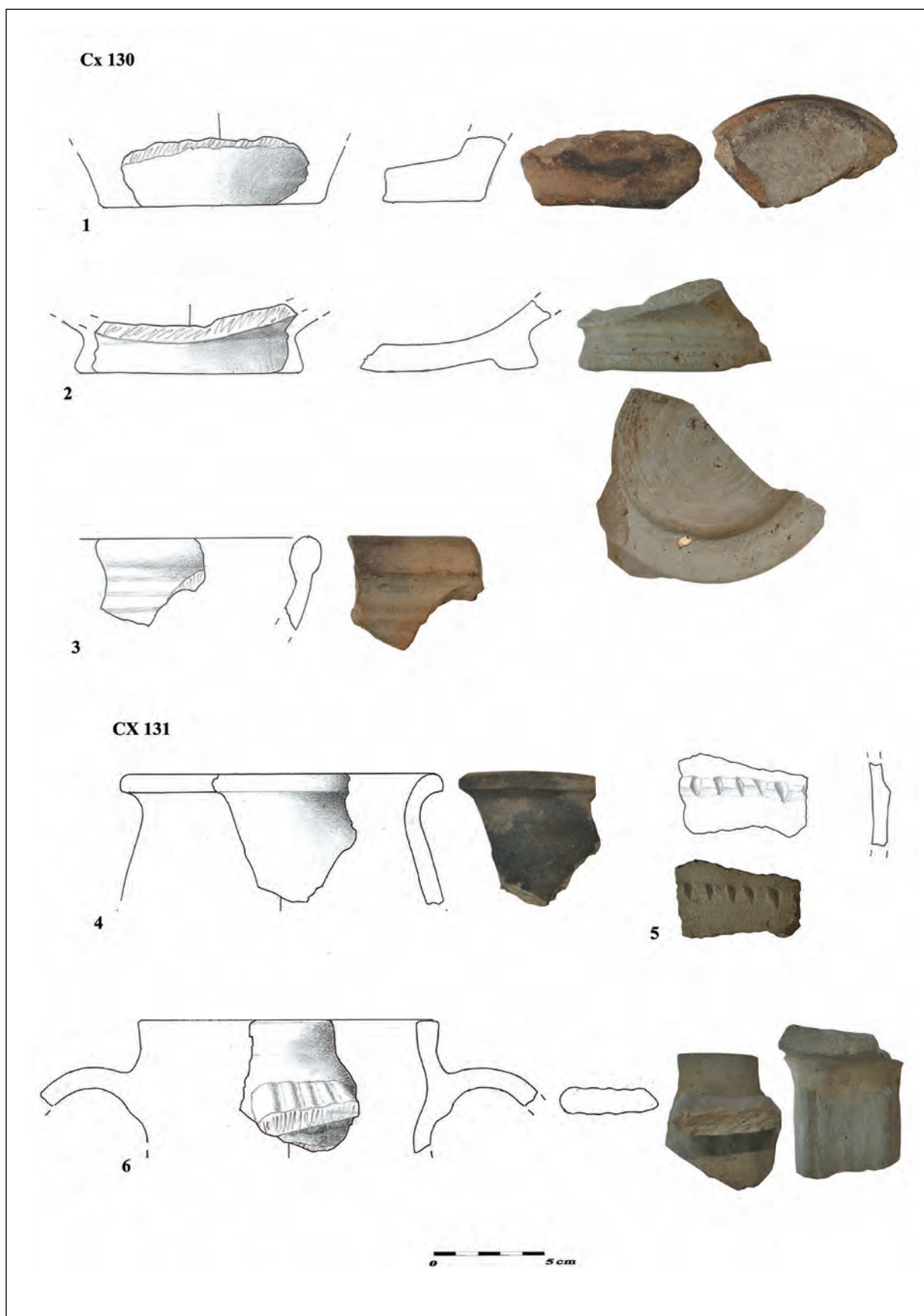
Késő szarmata kori településrészlet Makó-Mikócsa -dűlő (M43 31) lelőhelyen. Late Sarmatian settlement part at the site Makó-Mikócsa -dűlő (M43 31.), T. Gábor Sz.–P. Czukor (szerk.), *Út(on) a kultúrák földjén. Az M43-as autópálya Szeged–országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és a hozzá kapcsolódó vizsgálatok*. Szeged (2017), 257–324.

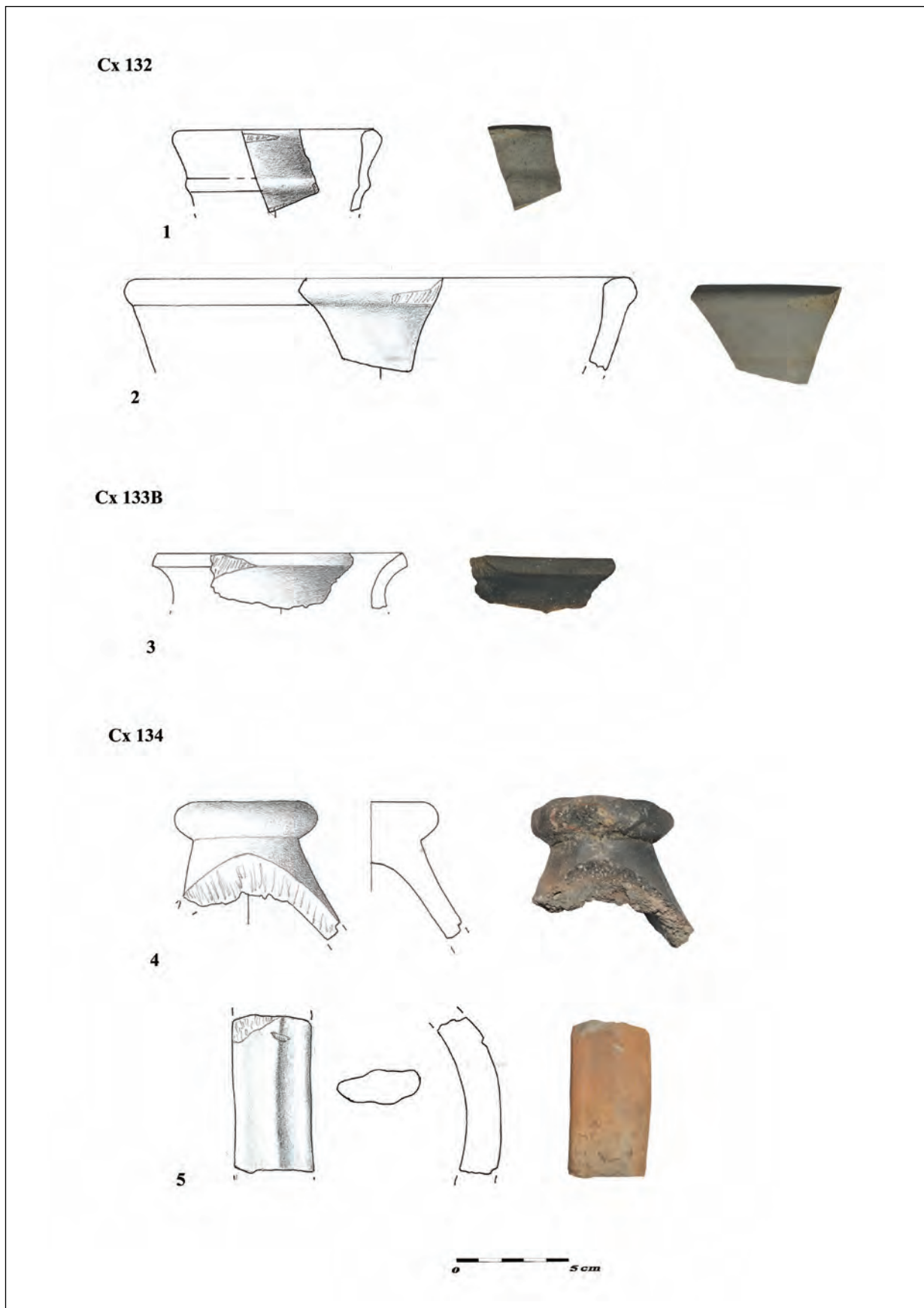
Pl. I. 1: ceramică modelată la roată rapidă, fină; 2: la roată încetă; 3: fibulă cu picior întors dedesubt, din bronz / **Pl. I.**
 1: wheel-made, fine; 2: slow wheel ceramic; 3: brooch with inverted foot, from bronze

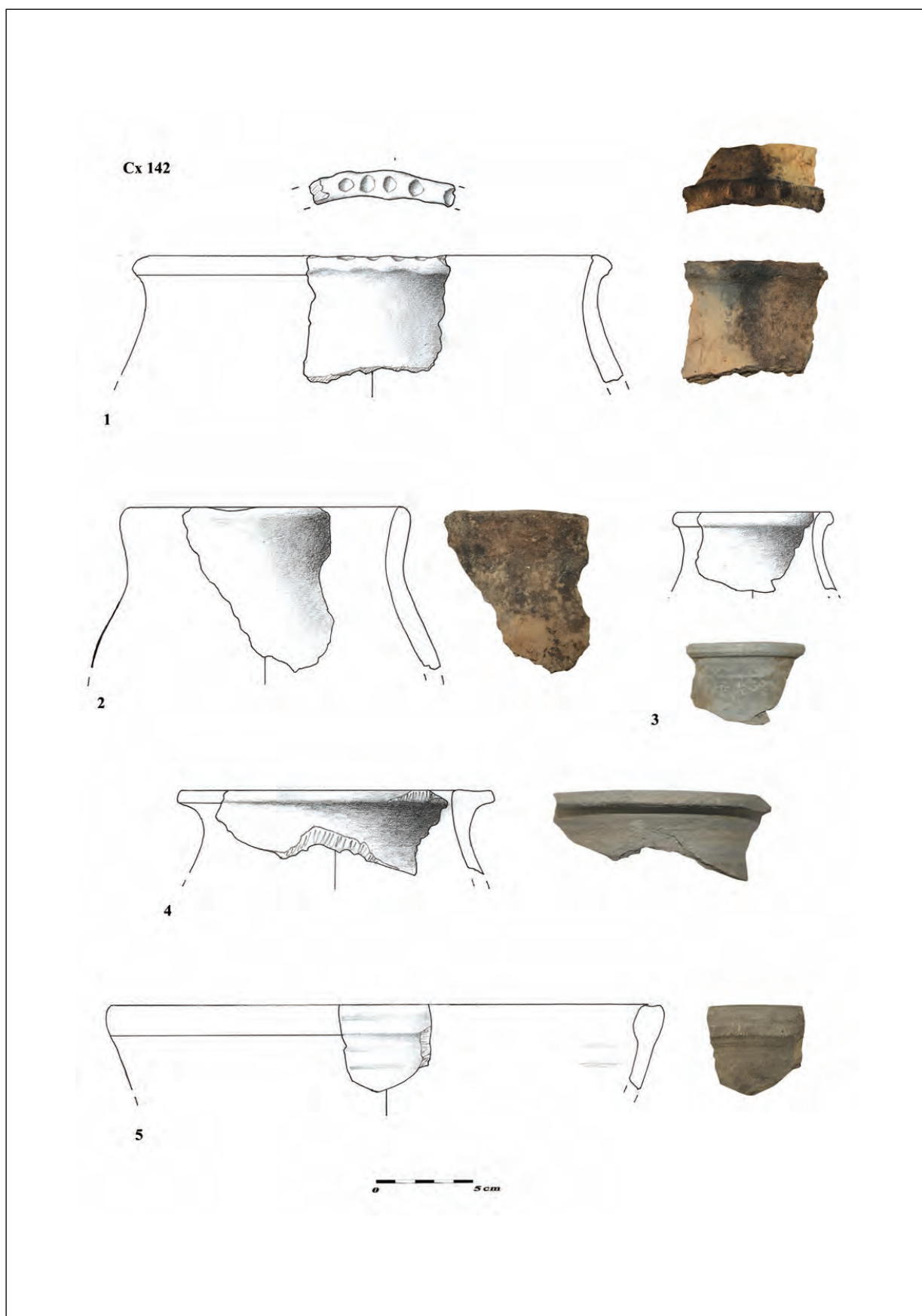
Pl. II. 1-3: ceramică modelată cu mâna; 4-7: la roată, fină / **Pl. II.** 1-3: *hand-made*; 4-7: *wheel-made, fine ceramic*.

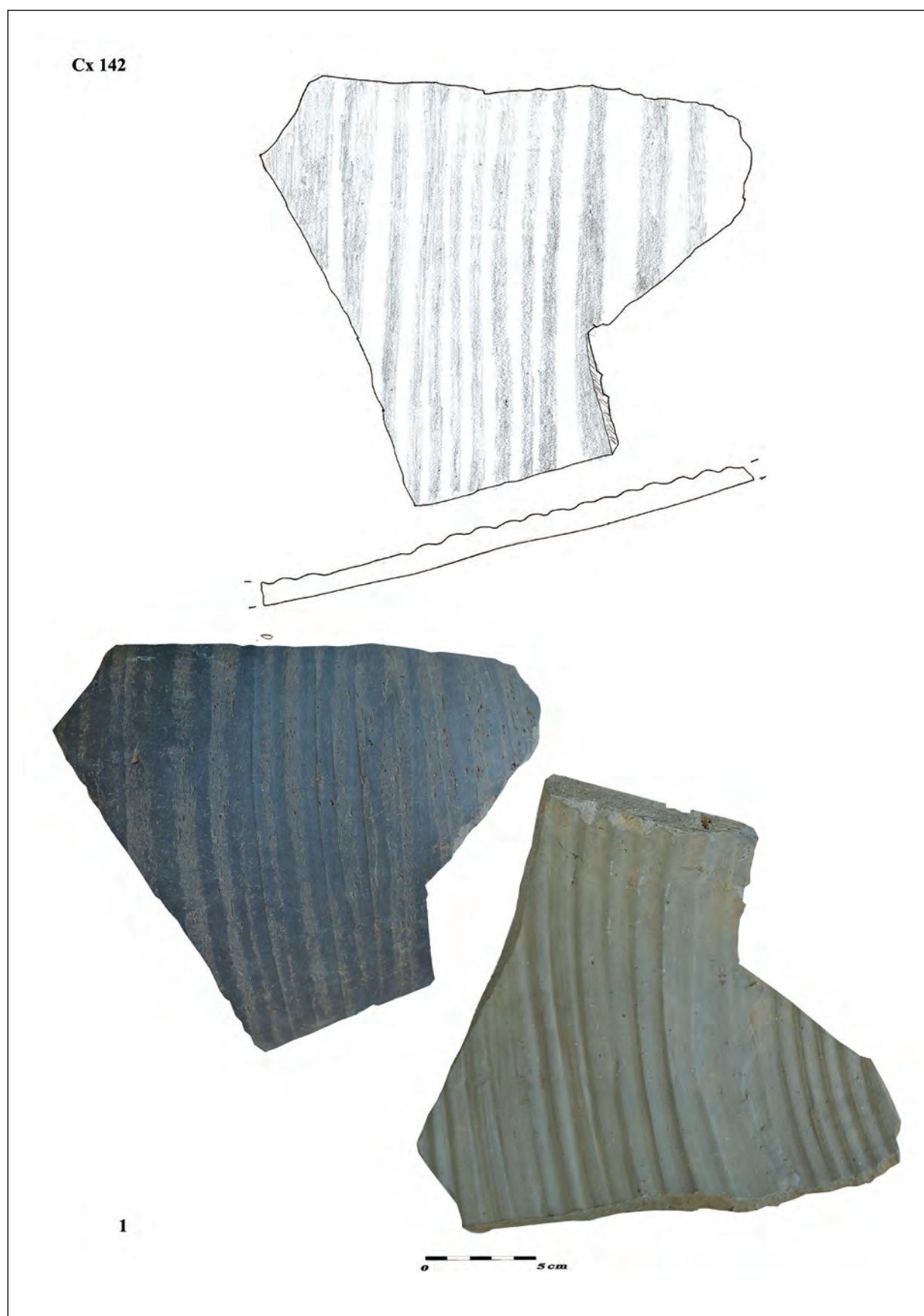
Pl. III. 1, 4, 5: ceramică modelată la roată înceată; 2, 3, 6: la roată, fină / **Pl. III.** 1, 4, 5: *slow wheel*; 2, 3, 6: *wheel-made, fine ceramic*.

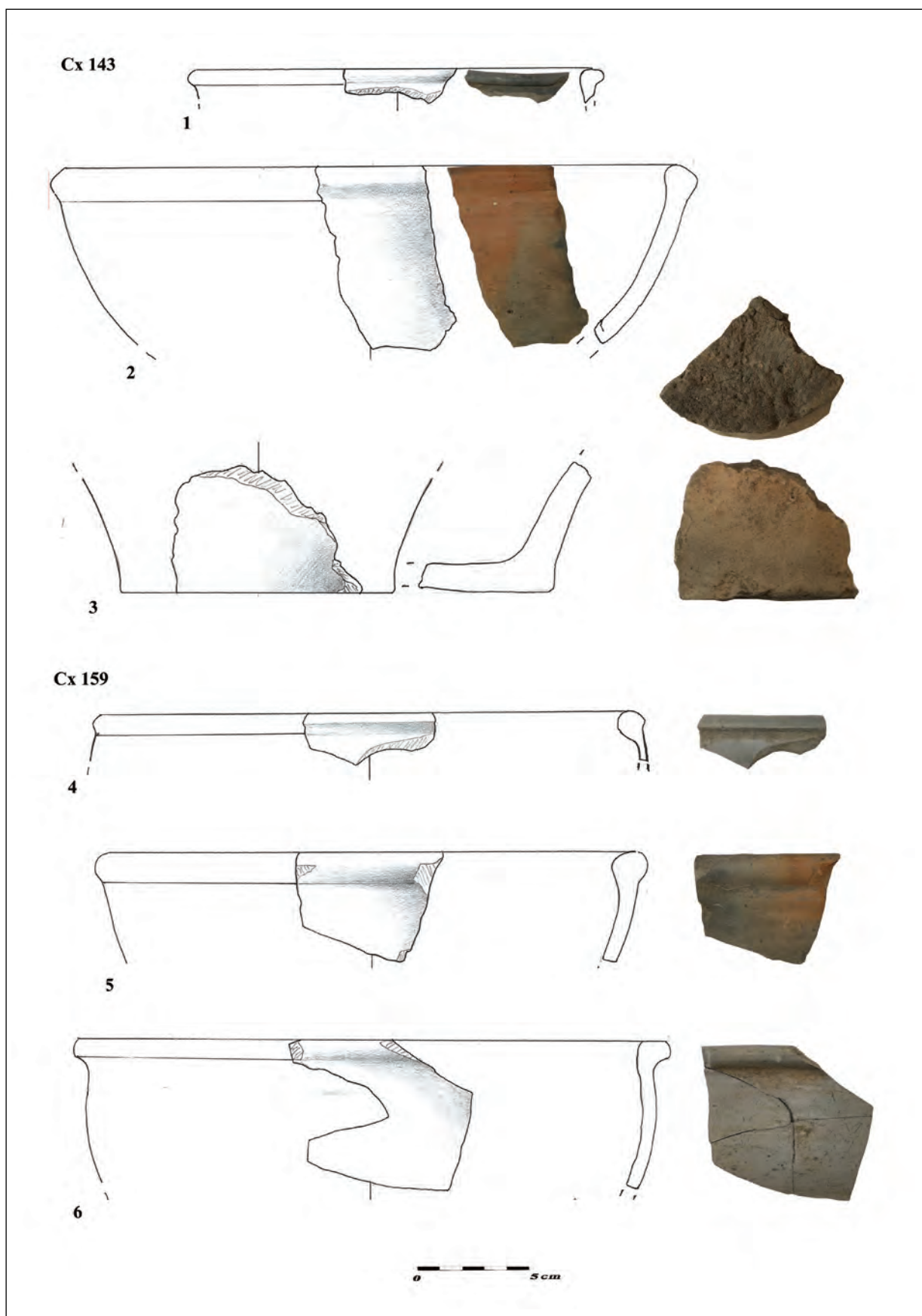
Pl. IV. 1, 2, 5: ceramică modelată la roată, fină; 3: la roată înceatăă; 4: cu mână / **Pl. IV.** 1, 2, 5: wheel-made, fine; 3: slow wheel; 4: hand-made ceramic.

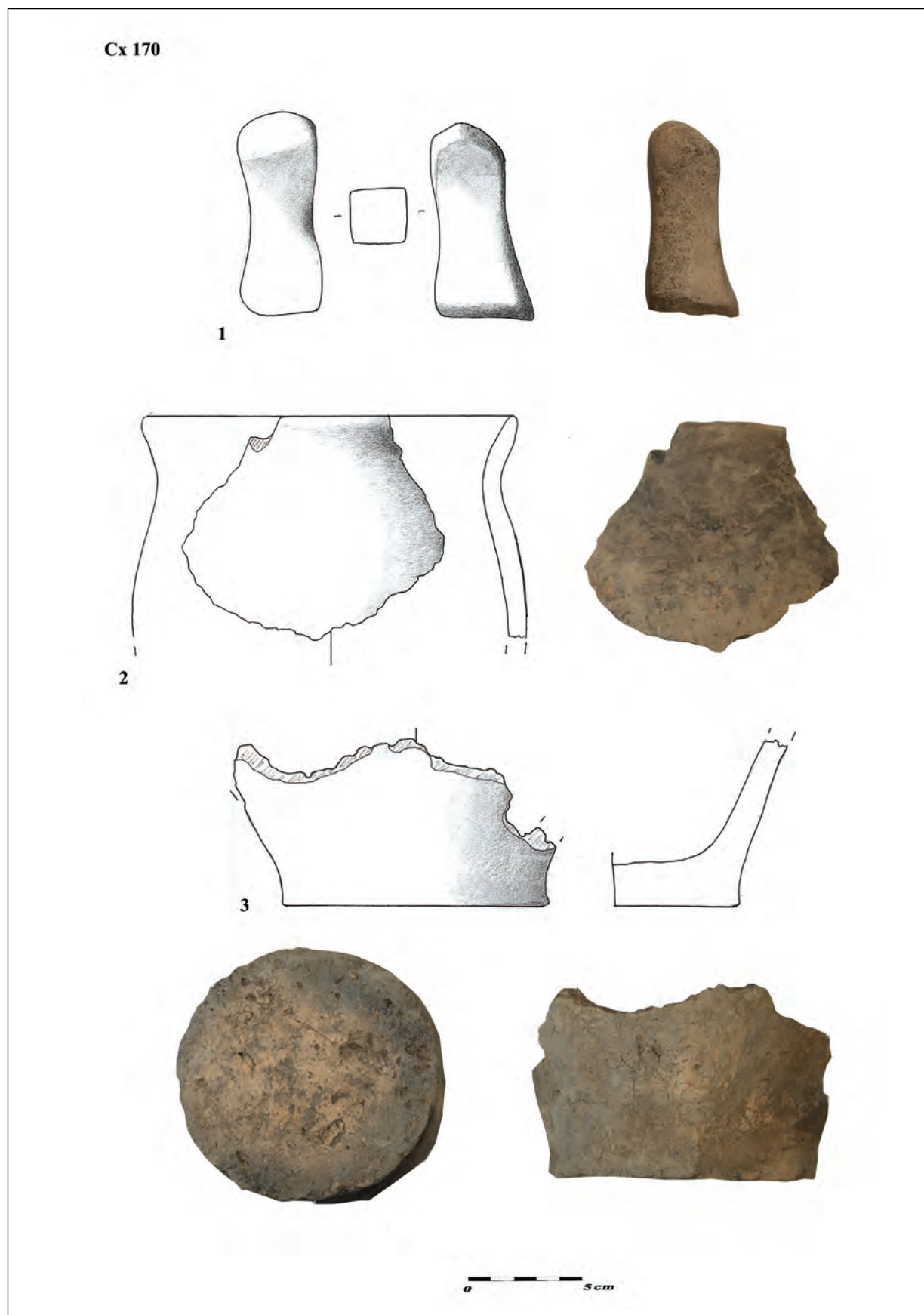
Pl. V. 1, 2: ceramică modelată cu mâna; 3-5: la roată, fină / *Pl. V. 1, 2: hand-made; 3-5: wheel-made, fine ceramic.*

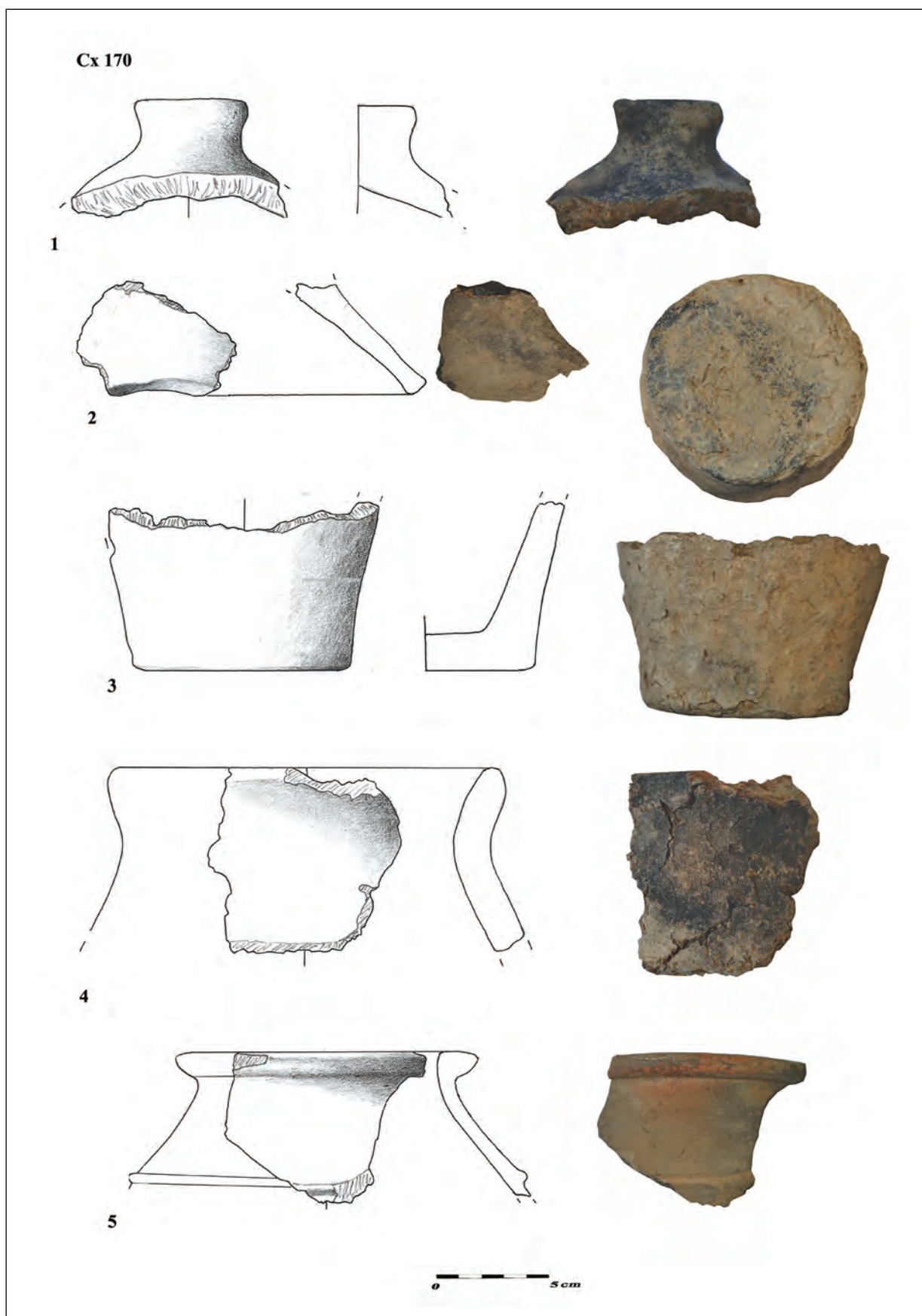
Pl. VI. 1: ceramică modelată la roată, fină / *Pl. VI. 1: wheel-made, fine ceramic.*

Pl. VII. 1, 2, 4-6: ceramică modelată la roată, fină; 3: cu mână / **Pl. VII.** 1, 2, 4-6: wheel-made, fine; 3: hand-made ceramic.

Pl. VIII. 1: cute din piatră; 2-3: ceramică modelată cu mâna / *Pl. VIII. 1: whet stone; 2-3: hand-made ceramic.*

Pl. IX. 1–4: ceramică modelată cu mână; 5: la roată, fină / *Pl. IX. 1–4: hand-made; 5: wheel-made, fine ceramic.*